

banka ve

EKONOMİK yorumlar

AYLIK DERGİ • HAZİRAN 1986 • YIL : 23 • SAYI : 6 • 400 LİRA (KDV DAHİL)

Okurlara Mektup / 3

Ekonomik Göstergeler / 5

EKONOMİK YORUMLAR / 7

Halük Ceyhan

Mecdet Durakbaşa

Prof. Dr. Gülten Kazgan

Osman Özbek

Demokrasi ve Ekonomi / 27

Kemal Kurdaş

Dışa Açık Bir Ekonomide

Kısıtlayıcı Para Politikasının

Ekonomik Etkileri / 33

Prof. Dr. Dünder Sağlam

Türkiye Ekonomisini Araştırmada

Yeni Bir Yöntem / 41

Prof. Dr. Zeyyat Hatiboğlu

Sermaye Piyasası / 51

Doç. Dr. Mehmet Şükrü Tekbaş

Dünya Çapında Özelleştirme ve

Doğurabileceği Tehlikeler / 57

(Dış Basından)

Doç. Dr. Gülseren İzmir

Ayın Ekonomik Olayları / 61

Dr. Yıldırım Kılıç

Türkiye'de tarım kesiminin sorunları,
onların çözümü için öneriler ve alınması
gerekli önlemler. Tarım ürünleri
fiyatlarının oluşumu.

Garanti Bankası Menkul Kıymetler Bölümü

Hisse Senedi, Devlet Tahvili ve Hazine Bonolarını değerlendiriyor.

GARANTİ BANKASI MENKUL KIYMETLER BÖLÜMÜ

Garanti Bankası,
etkin ve çabuk hizmetini
Menkul Kıymetler
konusunda da
sürdürüyor.

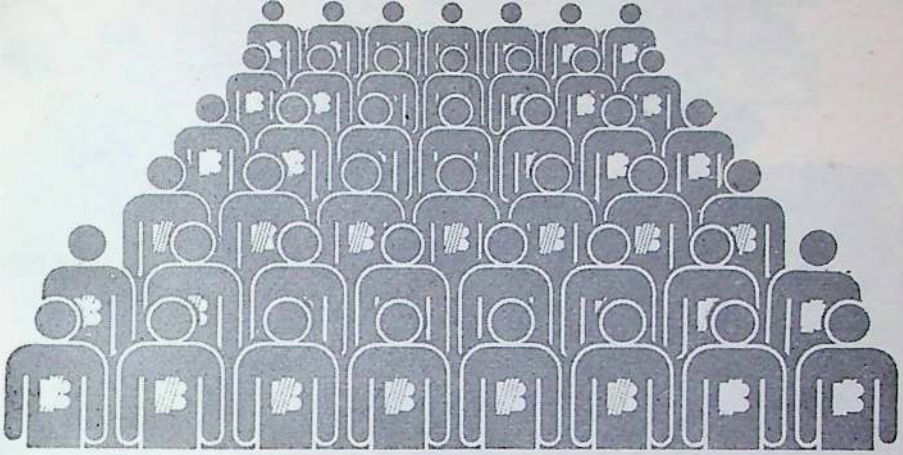
Garanti Bankası
Menkul Kıymetler
Bölümü, Garanti
Bankası'nın bütün
şubelerinde Hisse Senedi,
Devlet Tahvili, Hazine
Bonosu ve altın alım-satım
hizmeti veriyor. Menkul
Kıymetlerinizi dilediğiniz

Garanti Bankası
şubesine getirdiğinizde,
Devlet Tahvilinizin
ve Hazine Bononuzun
bedeli, tamamı
nakit olarak hemen
ödeniyor.

Garanti Bankası'nın
etkin ve çabuk
hizmetinden Menkul
Kıymetler konusunda da
yararlanmak için
Garanti Bankası
şubelerine gelin.

GARANTİ BANKASI

Garanti Bankası Menkul Kıymetler Bölümü İstiklal Cad. 187 Galatasaray - İstanbul
Tel: 149 13 67 direkt - 143 14 80/107 santral

Borusan Büyük Aile

Nedir Borusan'ın üstünlüğü?
Ülkemizde endüstriyel gelişmenin öncülerinden ve günümüzün en büyük, en sağlam kuruluşlarından biri olması mı? Geniş ürün yelpazesi ve günden güne devleşen üretim kapasitesiyle Türk çelik endüstrisindeki tartışılmaz yeri mi? Onu sadece Türkiye'de değil, uluslararası pazarlarda da aranan, tercih edilen isim haline getiren yüksek ürün kalitesi mi? Şüphesiz, bunların hepsi. Ama Borusan'ın en az bunlar kadar önemli

bir üstünlüğü daha var: Borusan, bir büyük ailedir. Türkiye'de gıda sanayiinden petrol sevkiyatına, mobilya yapımından inşaat sanayiinin her kademesine kadar yüzlerce alanın ihtiyaçlarını karşılayan ürünleriyle bir büyük ailedir. Kadrolarıyla, deneyimli, eğitilmiş, çalışkan ve sorumlu teknik ve idare personeliyle, pazarlama örgütüyle, her kademede çalışanlarıyla bir büyük ailedir. Borusan, ahlâkında ve tüm gelişmesinde bu büyük aileden, bu bütünlükten kuvvet almıştır.

BORUSAN

selin®

LIMON KOLONYASI

*Doğanın
Saf Damlası...*

Bir yaşantı düşleyin... Serinlik ormanında...
Kokular pınarında...
Doğanın kaynağında.
Selin'in her damlasında
bir doğa parçası gizlidir.

banka ve ekonomik yorumlar

Aylık Dergi

Ekonomik ve Sosyal Yayınlar A.Ş.
Adına İmtiyaz Sahibi

KEMAL KURDAŞ

Yazı İşleri Müdürü

DR. ÖZTİN AKGÜÇ

Danışma Kurulu

Prof. Dr. Asaf Savaş Akat • Prof. Dr. Erdoğan Alkin
• Dr. Orhan Altan • Prof. Dr. Osman Fikret Arkun
• Prof. Dr. Mustafa A. Aysan • Besim Baykal
• Dr. Metin Berk • Doç. Dr. Ünal Bozkurt
• Prof. Dr. Kenan Bulutoğlu • Prof. Dr. Nasuhi
Bursal • Ege Cansen • Prof. Dr. Lâtif Çakıcı
• Mehmet Gün Çalıka • Şinasi Çelikkol • Özer
U. Çiller • Bülend Çorapçı • Ahmet Demirel
• Zeki Düşüoğlu • Necdet Durakbaşı • A. Aydın
Dündar • Kaya Erdem • Tarhan Erdem • Oktay
Ersoy • Prof. Dr. Cumhur Ferman • Prof. Dr.
Emre Gönensay • Prof. Dr. Zeyyat Hatiboğlu
• Erhan İşil • Doç. Dr. Haluk A. Kabaalioğlu •
Prof. Dr. Kemal Kafalı • Adnan Başer Kafaçoğlu
• Dr. Ahmet S. Kalın • A. Nazif Keyman • Dr.
Yıldırım Kılıç • Prof. Dr. Tamer Koçel • Prof.
Dr. Kemal Kurtuluş • Nuh Kuşçulu • Prof. Dr.
Erol Manisalı • Doç. Dr. Orhan Morgil • Prof.
Dr. Erdoğan Moroğlu • Ziya Nebioğlu • Ergin
Neng • Rahmi Önen • Prof. Dr. İsmail Özasan
• M. Celâlettin Özgen • Ertan Özgür • Tuncay
Özilhan • Selâhattin Özmen • Prof. Dr. Ergun
Özsunay • Doç. Dr. Merih Paya • Prof. Dr. Reha
Poroy • Prof. Dr. Dündar Sağlam • Halit Soydan
• Doç. Dr. Mehmet Şükrü Tekbaş • Osman N.
Torun • Prof. Dr. Kemal Tosun • Fikret M. Tun-
cer • Nezih Tunçşiper • Doç. Dr. Gül G. Turan
• Doç. Dr. Şeref Türen • Dr. T. Güngör Uras
• İbrahim Ülkem • Dr. Cüneyt Ülsever • A. Doğan
Yalım • Dr. Göksel Yücel • Doç. Dr. Ahmet Yüksel

Basım-Yayım Danışmanı

M. Tarık Yaşa

OKURLARA MEKTUP

Sevgili Okurlarımız,

Daha önce değinmiştik. Derginiz okur yönünden olduğu kadar yazar yönünden de şanslı bir yayın organıdır. Dergi'ye ekonomi ve bankacılık konularında çok sayıda yazı gönderilmektedir. Teşekkür borçlu olduğumuz yazarlarımızın bir bölümü, aynı zamanda okurlarımızdır. Dergi'ye gelen yazılar ilgili uzmanlarca incelendikten sonra yayınlanmaktadır. Ancak, Dergi'nin sayfaları sınırlı olduğundan, bazı değerli yazıları bekletmek zorunda kalıyoruz. Bu bizi gerçekten üzdüğünden, yazarlarımıza birkaç noktayı tekrar hatırlatmak istiyoruz: Yazınızı mümkünse daktiloyla, aralıklı satırlarla ve kâğıdın bir yüzüne yazınız. Çalışmalarınızı kolaylaştırmış olursunuz. Güncel konuları işler, yazı boyunca kısa tutar, tekrarlarıdan kaçınırsanız, yazınızın kısa sürede yayınlanma şansını artırabilirsiniz. Özel inceleme yazılarına öncelik verildiğini de göz önünde tutunuz. Bu hatırlatmalarımız için yazarlarımızın bizi anlayışla karşılayacaklarına inanıyoruz.

Bu sayının «Ekonomik Yorumlar» bölümünde, «Türkiye'de Tarım Kesiminin Sorunları» üzerinde durulmaktadır. Ülkemiz sanayileşme ve dışa açılma yolunda ilerlemekle beraber, tarımın Türkiye ekonomisi için çok yönlü önemi yadsınamaz. Geçmiş yıllarda tarım ürünlerimizin dışsatımındaki payı giderek azalmaktadır. Fakat halen nüfusumuzun yarısından fazlası kırsal alanlarda yaşamakta ve geçimini tarımdan sağlamaktadır. Beslenme açısından Türkiye'nin dünyada kendi kendine yeterli ülkelerden birisi olması da, tarım ürünlerinin çeşitliliğine ve zenginliğine dayanmaktadır. Ne yazık ki ülkemizde tarım kesiminin geliri düşüktür. «Açık Oturuma» katılan konuşmacılarımız, Türkiye'de tarıma ilişkin sorunların çözümlü için önerilerde bulunmakta, alınması gerekli önlemleri açıklamakta ve tarım ürünleri fiyatlarının ne şekilde oluşması gerektiğini ortaya koymaktadırlar. Dergi'de yer alan «Türkiye Ekonomisini Araştırmada Yeni Bir Yöntem» başlıklı yazı da aynı konuda ile bağlantılıdır. Öte yandan Dergi'deki diğer yazıları da ilginç bulacağınızı umuyoruz. Bu arada, «Demokrasi ve Ekonomi» başlıklı yazıyı okumanızı özelikle tavsiye ederiz.

Saygılarımızla,

AYLIK DERGİ HAZİRAN 1986 YIL : 23 SAYI : 6 400 LİRA (KDV DAHİL)

İDARE YERİ: Binbirdirek Mahallesi, Suterazisi Sokak No. 6 Kat 2; Sultanahmet - İstanbul • TELEFON: 526 34 11 • YAZIŞMA: P.K. 769; Karaköy - İstanbul • AÇIKLAMA: Dergi'de çıkan yazılar kaynak göstermek koşuluyla alınabilir. KDV DAHİL YILLIK ABONE: 4.800.— TL; ÖĞRENCİLERE: 2.400.— TL • İLAN FİYATLARI: Arka Kapak 125.000.— TL, Ön Kapak İçli 100.000.— TL, Arka Kapak İçli 90.000.— TL, Tam Sayfa (Ekonomik Yorumlar Bölümü Öncesi ve İçli) 80.000.— TL, Tam Sayfa 50.000.— TL, Yarım Sayfa 30.000.— TL, Çeyrek Sayfa 15.000.— TL, Renk Farkı 25.000.— TL • NOT: İlan fiyatlarına % 10 oranında KDV ilave edilecektir. • BANKA HESAP NUMARALARI (İstanbul): Akbank Türkiye Şubesi 4512, İş Bankası Türkiye Şubesi 1541, Ziraat Bankası Beyoğlu Şubesi 768 • DİZGİ - TERTİP - BASKI: Met/Er Matbaası, Telefon: 528 28 90 • CİLT: Şe Ma, Telefon: 528 16 11 • BASKI TARİHİ: 12 Haziran 1986 • SAYISI: 7000

**DÜNYACA
ÜN LÜ
BİR YILDIZ
RENAULT 9**

RENAULT-MAİS
MOTORLU ARAÇLAR İMAL VE SATIŞ A.Ş.

ekonomik göstergeler

	1984	1985	1986		
			Ocak	Şubat	Mart
T.C. MERKEZ BANKASI					
Altın ve döviz mevcudu (milyon \$)	1637.3	1691.9	1605.6	1936.6	1814.6
Banknot miktarı (milyar TL.)	972.6	1393.5	1285.8	1391.4	1406.5
Merkez Bankası kredileri (milyar TL.)	879.9	1183.3	1412.4	1438.4	1343.5
Hazneye kısa vadeli avans (milyar TL.)	528.3	781.5	923.5	999.4	1015.6
BANKALAR (milyar TL.)					
Toplam Mevduat	5371.4	8706.6			
Ticari	1169.3	1899.3			
Tasarruf	3255.8	5208.7			
Vadesiz Tasarruf	436.6	571.1			
Vadeli Tasarruf	2819.2	4637.6			
Resmi	571.0	885.2			
Bankalar	363.3	720.0			
Diğer Mevduat	15.0	22.7			
Toplam Krediler	3589.0	6213.4			
Tarım	528.5	1176.3			
Kalkınma Bankaları	217.9	266.3			
Küçük Esnaf ve Sanatkâr (Meslek)	164.0	256.9			
İpotek Karşılığı (Gayrimenkul)	150.9	375.4			
Denizcilik	75.9	83.7			
Ticari, Sınal, Sair	2404.5	3992.7			
İller Bankası	47.3	62.3			
PARA ARZI (milyar TL.)	2103.4	2774.9	2586.3	2651.3	2851.5
FİYATLAR (1963 = 100; Tic. Bak.)					
Toptan Eşya Fiyatları İndeksi	10066.1	13882.2	14404.7	14469.6	15005.7
Gıda Maddeleri ve Yemler	8858.4	12012.8	12365.2	12682.0	12739.7
Sanayi Hammadde ve Yarı Mamul	12079.0	16997.8	17804.0	18040.9	18505.3
İstanbul Geçinme İndeksi	10973.2	16184.7	16657.7	16757.3	16914.5
Ankara Geçinme İndeksi	9177.8	13385.9	13685.2	13916.4	14077.7
DIŞ ÖDEMELER (milyon \$)					
Dışalım	10756.9	11343.6	1012.1	1869.9	2811.7
Dışsatım	7135.5	7958.0	626.3	1251.6	1878.4
İşçil Dövizleri	1807.0	1714.0			

Notlar: (1) TCMB altın ve döviz mevcuduna, altın birikiminin 1984 ve 1985 yılları sonlarında yeniden değerlendirilmesinden doğan 887.6 milyon dolar dahildir. (2) TCMB kredilerine, borç tahkimleri (konsolide edilen krediler) dahil değildir. (3) Banka Kredilerine, Devlet Yatırım Bankası kredileri dahil değildir. (4) Para arzı (M.) dar tanımlıdır. (5) 1985 yılı dışalımına 269.8 milyon dolarlık altın dışalımını dahil değildir.

sentetik iplik fabrikaları a.ş.

Naylon - 6 İplik
Naylon - 66 İplik
Polyester İplik
Polyester Tekstüre İplik
Polyester Tekstüre Boyalı İplik
Naylon - 6 Elyaf
Polyester Elyaf

ÜRETİYORUZ.

**AVRUPA VE ORTADOĞU ÜLKELERİ İLE
ÇİN'E İHRACAT YAPIYORUZ.**

Pilot Sanayi Bölgesi
BURSA
Telefon: 31 400 (5 hat)

ekonomik yorumlar

AÇIK OTURUM

KATILANLAR :

- Halûk CEYHAN
- Prof. Dr. Gülten KAZGAN
- Osman ÖZBEK

YÖNETEN :

- Necdet DURAKBAŞA

Türkiye'de Tarım Kesiminin Sorunları ve Tarım Ürünleri Fiyatının Oluşumu

DURAKBAŞA — Efendim, tarım kesiminden son zamanlarda çok yakınmalar geliyor. Ürünlerin değerlendirilemediğinden, fiyat bulamadığından söz ediliyor. Besi ve süt hayvancılığı ve tavuk çiftliklerinin zor durumda oldukları, hatta bazılarının işi bıraktıkları söyleniyor. Bu yakınmalarda geçerlik payı nedir? Tarım ürünleri fiyatları Türkiye'de ve diğer ülkelerde nasıl oluşuyor? Açık Oturumumuzun konusu bu olacak. İsterse-niz tarım kesiminin temsilcisi olarak Sayın Özbek'ten önce şikâyetleri dinleyelim. Buyurun Sayın Özbek.

ÖZBEK — Sayın Durakbaşa, Türk tarım potansiyelinin büyüklüğünü, genişliğini milletçe biliyoruz. Nüfusumuzun % 56'sı kırsal alanda tarım yapmaktadır ve tarımdan geçimini sağlamaktadır. 1980'lere kadar dış ti-

caretimizde ihracatımızın % 80'ini tarım ürünleri teşkil ediyordu. Ama 1980'den sonra tüccarımızın ve sanayicimizin dışa açılma çabalarının teşvik görmesi, 24 Ocak 1980 Kararlarının ve buna bağlı olan ekonomik tedbirlerle Türkiye'de yeni bir ekonomik modelin uygulanmasıyla; tarımın ihracattaki payı gittikçe azalmaya başladı. Enflasyonu aşağı çekmek için Hükümet tüketimi kısacak tedbirler aldı; tarımsal girdi fiyatlarında sübvansiyonları kaldırmaya yöneldi; faizlerin serbest bırakılması faiz maliyetlerini artırdı ve sonuç olarak Türk tarım kesiminde arzu ettiğimiz ileri teknolojiyi ve mekanizasyonu uygulamamıza imkân kalmadı.

DURAKBAŞA — Sayın Özbek, tüketimin kısılmasından kasıt ne acaba?

tarım alanında teşvikler kaldırılmıştır; geliri artmayan çiftçi, üretimini artırmak için yatırım yapmamaktadır

ÖZBEK — Tüketimin kısılmasından kasıt, tarım kesiminin gelirinin azaltılması yolu ile piyasadan talebi çekmek. Eskiden çiftçi artan parasını altına, bir miktar da üretimi artıracak yatırımlara ayırırdı. Çiftçinin üretim yaparken satın aldığı girdilerin fiyatları hükümetler tarafından tayin edilmektedir. Bunlar da devamlı şekilde artırıldığından, Türk çiftçisi yüksek fiyatlarla aldığı girdileri üretim için kullanmakta, ama üretilen ürünün fiyatları maliyet seviyelerinde tespit edildiğinden çiftçide artan bir para kalmamaktadır. Böylece tarım kesiminde talep kısılması ortaya çıkıyor. Kırsal kesimin talep azalması tabiiyle diğer sektörlerle de tesir etmektedir. Ama ben kırsal kesimde talebin azalmasını, tüketimin azalmasını girdi ve çıktı fiyatları arasında çiftçiye artan bir gelirin kalmadığına bağlıyorum. Dolayısıyla geliri artmadıkça çiftçi, bırakınız piyasadan bazı taleplerde bulunmayı, üretimini artırmak için yatırım yapamamaktadır.

DURAKBAŞA — Sayın Özbek, bu konuda elde bazı bilgiler var. İsterkeniz onu da ortaya koyalım. Çalışan kişi başına düşen milli gelir payı bakımından, tarım sektörüyle tarım dışı kesimler arasında Türkiye'de 1977'lere kadar gelir oranı 1'e 4 iken, 1977'lerden bu yana tarım kesimi daha da fakirleşiyor ve halen bu oran 1'e 6 dolaylarına düşmüş. Oysa gelişmiş ülkelerde bu oran 1'e 2 ya da 2,5. Bu Hükümetin bilinçli bir politikası mı-

dır? Yani tarım kesimi zaten fakir, fakir olan bir kesimi daha da fakirleştirmek. Hükümet politikası olabilir mi Sayın Özbek?

ÖZBEK — Şimdi benim kanım, uygulanan ekonomik model sanayi ve ticaret ağırlıklıdır. Tabiatıyla ihracat da lazımdır, sanayi de lazımdır ama gerek tüccarın ihraç edeceği malın üretilmesi, gerekse sanayinin hammaddesinin temininde başlangıç tarım olmalıdır. Tarım karakterli bir Türkiye'de tarımı ihmal ederek bir yere varmak mümkün değildir. Aslında bugün meydana gelen sanayilerin de kaynağı tarımdır. Tarımda biriken gelirler atölyeleri ve arkasından da fabrikaları meydana getirmiştir. Sanayimizin büyük bir bölümü tarım ürünlerini işler; ona dayalıdır. Şimdi geniş bir insan topluluğu tarımdan gelir sağlıyorsa, sanayimiz tarım destekli ise tarımı zayıflatmayacak tedbirleri de diğer ekonomik tedbirler içinde düşünmek zorundayız. Oysa, yeni ekonomik modelin bellibaşlı vasfı, sübvansiyon politikasının kaldırılmasıyla başlamıştır. Tarımda sübvansiyonlar kaldırılmıştır.

DURAKBAŞA — Her çeşit sübvansiyona Hükümet taraftar değil. Bu arada tarımda da kaldırıldı. Oysa tarımın özellikleri var; tarımda kaldırılmamalı idi mi diyorsunuz?

ÖZBEK — Kaldırılmaması lazımdı. Hiç olmazsa bir süre, bir plan içerisinde azaltılma yoluna gidilebilirdi. Şimdi bunu misalle arzedeğim. Bir ailede üç çocuk vardır. Birisi altı aylıktır, birisi altı yaşındadır, birisi de onaltı yaşındadır. Altı aylık çocuğun sütünü kesemezsiniz; fakirlik var diye, tüketimi kısacağım diye... Altı yaşındaki çocuğun da meyvesini kesemezsiniz, vitaminini kesemezsiniz; büyüme çağındaki bir çocuktur... Onaltı yaşındaki bir çocuğun bazı ihtiyaç maddelerini bir süre için kesebilirsiniz; ona tesir etmez... Şimdi tarım

AÇIK OTURUMA KATILANLAR: Yukarıdaki fotoğrafta, soldan sağa doğru; Necdet Durakbaşı (Bankacı - Ekonomist), Osman Özbek (Türkiye Ziraat Odaları Birliği Yönetim Kurulu Başkanı), Prof. Dr. Gülsen Kazgan (İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Öğretim Üyesi) ve Yük. Müh. Haluk Ceyhan (İktisadi Kalkınma Vakfı Genel Sekreteri); «Türkiye'de Tarım Kesiminin Sorunları ve Tarım Ürünleri Fiyatının Oluşumu» konusunun ayrıntılarıyla tartışıldığı «Ekonomik Yorumlar» toplantısında bir arada görülmüyorlar.

kapalı ekonomide daima devletten bir şey bekleyerek yaşamıştır. Karma ekonomi döneminde de gene devlet desteği ağırlıklı olarak gelmiştir. Ama tarım, nüfusun hızlı artışı yüzünden bünyesini gereği gibi yenileştirememiştir. Teknolojik gelişmelere, mekanizasyona ayak uyduramamıştır. Bu sebeple ileri ülkelerin üretim maliyetlerine bir türlü ulaşamamıştır. Böyle bir tarımsal yapıda sübvansiyonları da kaldırdığımız takdirde üretim düşmektedir. Tarımda üretim düşüncesi, bu tarımsal ürünlerin ihracatında bir azalmaya yol açmakta, iç tüketim için de bazı ihtiyaç maddelerinin dışardan temini zaruretini ortaya getirmektedir.

DURAKBAŞA — Sayın Özbek, tarımda sübvansiyon deyince tüm tarım kesimine sübvansiyon uygulansın mı diyorsunuz? Yoksa ihraç konusu olan mallarımıza mı ya da Türkiye tarımında büyük ağırlığı olan ürünlere mi?

ÖZBEK — Şimdi temel gıda maddelerinde, dış müşterilerin talebini karşılayacak bir üretimi gerektiren maddelerde muhakkak ki sübvansiyonu bir süre götürmek mecburiyetindeyiz. Türkiye dışarıya şeker satan bir ülkedydi. Türkiye fiyat mekanizmasının yeterli olmayışından kaynaklanan nedenlerle 1974 ve 1975'de her yıl 200 bin ton şeker ithal etmiştir. 1979'da yine şeker ithal etmiştir. Ve 1986'da Türkiye 10 milyon dolarlık şeker getirmektedir. Kaldı ki üç yıl önce Türkiye İran'a 500 milyon dolarlık şeker satmıştır. Ertesi yıl 350 milyon dolarlık şeker satmıştır. 1985 yılındaki üretim noksanlığını şeker pancarına devlet tarafından verilen fiyatın yetersiz olduğuna bağlıyorum. Ve bundan yalnız tarım kesimi değil, ülke de zarar etmiştir.

DURAKBAŞA — Onun yerine belki başka ürünler geçmiştir. Ve bu durum Türk ekonomisi bakımından daha yararlıdır, denilebilir mi?

fiyatların düşük tutulması nedeniyle, türk çiftçisi geçen yıl pancar ve pamuktan kaçmış; bunların yerine sebze, karpuz, domates ekmiştir; altyapı ve dış ulaşım düzeni olmadığından, ürünler tarlada kalmıştır

ÖZBEK — Doğrudur. Başka ürünler yetiştirilmiştir, ama yararı olup olmadığının takdirini size bırakıyorum. Şöyle ki; Türkiye'de 2 yıldır üst üste, 1984 - 1985 senelerinde şeker pancarında bir yıl öncesine göre % 30 fiyat farkı tanınmıştır. Pamukta aynı oranda bir fiyat artışı konmuştur. Ama enflasyon Türkiye'de istatistiklere göre 1984'de % 52'dir, 1985'de % 42 ile 45 arasındadır. Pamukta böyle olmuştur, tütünde pancarda böyle olmuştur. Ve bunlar ki yoğun emekle üretilen bellibaşlı tarım ürünleridir: ve bunlar temel ürün hüviyetindedir. İhracat yönünden tütün bizim geleneksel 3 - 4 ürünün başında gelir. Tütün, pamuk, pancar, fındık bunlar temel ürünlerimizdir. Yalnız üretim bakımından değil, ihracat bakımından da öyledir. Ayrıca istihdam yönünden de bu ürünler çok önemlidir. Her yıl Urfa'dan Mardin'den bir milyondan fazla tarım işçisi üç ay için Çukurova bölgesine gelir. Bir senelik işlerini pamuk toplama işinden aldıkları paralarla temin ederler. Türk çiftçisi geçen sene pancardan kaçmıştır, pamuktan kaçmıştır: yerine sebze ekmiştir, karpuz ekmiştir, domates ekmiştir. Bunların ne altyapısı vardır, ne ihraç için bir ulaşım düzeni kurulmuştur, ne müşteri vardır, ne deposu vardır... Hepsi tar-

lada kalmıştır. İşte şimdi de iyi tohum getirdik diye her tarafta patates ekildi, patatesten bir patlama oldu. Ve patatesin üretimi fazla olduğundan fiyatı düştü. O düşen fiyatlara dahi müşteri bulunamadı. Hükümet 45 liralık maliyetli patatesden 30 bin ton kilosu 30 liradan aldı. Bu bir çare değildir. Ben en başta benim halkımın temel uğraşı alanlarının devamını isterim. Geçimini topraktan sağlayan insanı topraktan uzaklaştırmanın Türkiye ekonomisine hiçbir şey vermeyeceğini ifade etmek istiyorum. Tekstil sanayimiz bu güzel pamuk üretimi ile fevkalade yeni teknolojileri getirerek gelişmiş bir sanayidir; tarıma dayalı bir sanayidir. Avrupa piyasalarını, Amerika piyasalarını zorluyoruz. Ama burada üretimi fiyat mekanizmasıyla kısarız da yarın Türkiye dışarıdan pamuk getirirse, nasıl rekabet edeceğiz ve Türkiye ekonomisi bundan ne kazanacaktır?

Onun için ben diyorum ki, çiftçinin uğraşı alanlarını iyi tayin edeceğiz. Ülke ihtiyacı yahut ihraç için lazım olan ürünleri ve miktarlarını tespit ederek Devlet Planlama Teşkilatı'nın yaptığı o 5 yıllık planlar içinde tarımın yaşayabilmesi ve devamlılık arzedecek bir faaliyet sağlayabilmesi için bir program ortaya koymak mecburiyetindeyiz. Kaldı ki üretim darlığından meydana gelen piyasadaki talebin karşılanmaması Türkiye'ye ithalatı davet etmiştir. Hayvan ürünleri akmaya başlamıştır. Et gelmiştir, süttozu gelmektedir, peynir gelmektedir, tereyağı gelmektedir, yumurta dahi gelmektedir; bu serbest ekonominin getirdiği serbestlikten

◆ Kaptanı usta olmayan gemiye,
her rüzgâr kötüdür.

Herbert

dolayı... Dünyın peynir imalatçısı, bugün peynir ithalatçısı olmuştur. Dünyın Türk çiftçisinin sütünü işleyerek oradan para kazanan imalatçılar, bugün dolar göndererek getirdikleri ürünün para kazanmaya yönelmişlerdir.

DURAKBAŞA — Bunlardan gümrük alınmıyor mu?

Osman ÖZBEK

ÖZBEK — Bunlardan pek az gümrük alınıyor. İşte size arz edeyim. Elimde müşahhas bir şey var. 1985 Aralık: Soğutulmuş taze karkas sığır eti. AET Türkiye'ye ve Ortadoğu ülkelerine ihracatında tonuna 941 dolar vergi iadesi vermektedir. Türkiye, gelen bu karkas etlerden Aralık ayının 26'sına kadar tonunda 50 dolar fon, 74 dolar da gümrük resmi almakta idi. Yuvarlak rakam 124 dolar. Bu kilo başına 133 lira ediyor. Arkadan Ziraat Odalarımızın bu konudaki ısrarlarıyla 2 defa 100'er dolar ilave edildi: 324 dolara çıktı tonunda... Taze karkas etin Türkiye'ye gelişinde ithalatçımız beher ton için 324

dolar devlete fon ve vergi vermektir. Ama AET'nin bu 1 ton taze karkas sığır etine ihracatında verdiği teşvik primi (vergi iadesi) 941 dardır. Ayrıca, AET'ye dış ülkelerden giren böyle bir et için ton başına 2005 dolar fon alınmaktadır. Buyurun karşılaştırmayı siz yapın.

DURAKBAŞA — Süttozu ve sütte nasıl?

ÖZBEK — Bizde süttozu fiyatları kilo başına 750 ile 800 lira civarında idi. Süttozu Kars'ta yapılırdı, Pınar Süt de yapardı. Bir de Bursa'da bir işletme yapardı. Kars, devletin fabrikasıdır. Devletin fabrikası kapandı. İthalat serbest olunca, süttozundan yapılan süt 60 liraya geldi. Bizimki ise 85 liraya mal oluyor. 10 kilo su koydunuz mu 1 kilo süttozuna 85 liralık süt elde ediyor. Şimdi Avrupa'nın 600 liralık süttozu ile bizim 850 liralık süttozumuz rekabet edemez. Süttozu fabrikaları kapalı. Pınar Süt süt alıyordu. İçme sütü yapıyordu, yoğurt yapıyordu, tereyağı yapıyordu, dondurma ve saire yapıyordu; artanı da süttozuna veriyordu. Bisküvi fabrikaları, diğer makarna fabrikaları, gıda sanayii de süttozu işliyordu. Fakat ithal edilen süttozları Türkiye'de daha ucuz fiyatla satıldığı için, -hele şimdi 900 liraya 9 ay vadeli süttozu veriyor ithalatçılar- yoğurtçular artık bizim taze sütümüzü almaz oldular. Süttozu alınarak, -900 liralık süttozu kilosu 90 liraya süt meydana getiriyor- onunla yoğurt yaparak 9 aylık parasını da kullanmak imkânını buluyor. Böylece hayvancılığa büyük darbe vuruldu.

DURAKBAŞA — Teşekkür ederim Sayın Özbek. Sayın Kazgan, önce şu sübvansiyon kavramı üzerinde biraz duralım istiyorum. Bir de acaba dış ülkelerde durum nasıldır? Hem tarım kesimi ile diğer kesimler arasındaki ilişkiler bakımından, hem de

sübvansiyonlar bakımından. Sübvansiyonları neye göre ne ölçüde yapıyorlar? İşin sosyal tarafı mı ağır basıyor, ekonomik tarafı mı ağır basıyor? Bu hususlarda sizin görüşlerinizi alabilir miyim?

İç piyasada ürün fiyatları görece olarak düşerken, tarım girdilerinin fiyatları giderek artmaktadır; dünyada serbest piyasa koşulları altında pazarını tarım ürünleri ithalatına açan hiçbir ülke yoktur

KAZGAN — Sayın Durakbaşa, bugün dünyanın her ülkesi gıda ürünlerinde kendi kendine yeter olmayı stratejik bir amaç sayıyor. Bu olay bazen şaşırtıcı noktalara geliyor. Örneğin Japonya'ya giderseniz, küçük bir adada yüz milyon Japon... Japonya dahi gıda ürünlerinde kendi kendine yeterli hale gelebilmek için sınırlarını ithalata kapıyor; kotalar, vergiler ve saire yoluyla; halk kilosu belki 80 bin liradan bonfile yiyor ama bu stratejik amacı da gerçekleştirme çalışıyor. Her ülke gıda maddesi ithalatı yapıyor ama bunlar temel gıda maddeleri değil. Bunlar marjinal önemde gıda maddeleridir. Zevke hitab eden keyif maddeleri v.b. gibi. Örneğin hububat, Japonya için pirinç temel gıda maddeleridir. Zengin ülkelerde süt, et, yumurta temel gıda maddeleridir.

DURAKBAŞA — Sayın Kazgan, Türkiye'ye döndüğümüz zaman Türkiye için temel gıda maddeleri nelerdir? Türkiye'de korumayı nasıl yapalım?

KAZGAN — Türkiye'ye geleceğim. Sosyal nedenler korumada etkili oluyor. Batı Avrupa ülkeleri ve ABD'de faal nüfusun küçük bir oranı çiftçiler olduğu halde bunlar etkin bir başka gurubu oluşturuyorlar. Ve tarım ürünlerinin korunmasında etkili oluyorlar. Yani, korumanın hem sosyal nedeni var, hem stratejik nedeni vardır. Şimdi, 1970'li yıllarda dünya tarım üretiminde çok önemli yeni değişimler ortaya çıktı. Bunlardan bir tanesi, «Yeşil Devrim» denen ve 1960'lı yıllarda başlayan tarımdaki teknolojik değişimin dünyada yayılması ve bu yayılma ile birlikte başta hububat olmak üzere tarım ürünlerinde verimliliğin büyük ölçüde artmasıydı. Bu artma yalnız sanayi ülkelerine inhisar etmedi, tipik olarak açlık diyarları diye bilinen Hindistan, Çin, Uzakdoğu'nun diğer ülkeleri gibi ülkelerde de ortaya çıktı. Ve bu ülkeler de konu ettiğim o stratejik nedenle gıda maddelerinde kendi kendilerine yeter olabilmek için bu teknolojik gelişme sayesinde tarım üretimlerini arttırabildiler ve dünya piyasalarında artık büyük ölçüde ithalatçı olmaktan çıktılar. Bunlar dünya piyasasında ithalatçı olmaktan çıkarken, eşanlı olarak dünyanın zengin kesiminde bir başka olay cereyan etti: o da şu; sübvansiyonlar arttı. Amerika Birleşik Devletleri Ortak Pazarı'nı başlangıçtan itibaren uyguladığı tarım sübvansiyonlarına karşı misilleme olarak kendisi de büyük ölçüde sübvansiyonlara girişti. Böylece 70'li yılların sonunda dünyadaki

◆ Yirmi yaşındaki bir insan dünyayı değiştirmek ister. Yetmiş yaşına gelince yine dünyayı değiştirmek ister, ama yapamayacağını bilir.

Clarence S. Darrow

durgunluk da eklenince bu iki büyük güç arasında tarımda sübvansiyon yarışı, birbirlerine karşı pazarlarını kapama ve üçüncül piyasaları kapmak için damping politikası izleme şeklinde su yüzüne çıktı. Ve bu damping politikaları tabii büyük çapta bizim gibi ülkeleri de etkiliyordu. Çünkü o dönemde Türkiye daha pazarını dışa açmamıştı, ama kendisi ihracatını ar-

Prof. Dr. Gültan KAZGAN

tırmak istiyordu. Fakat bırakınız AET pazarına, Amerika pazarına girmeyi, Üçüncü pazarlara girmek istediğinde karşısında damping fiyatlarıyla satış yapan AET ve ABD satıcılarını görüyordu. Türkiye 1980'li yıllardan başlayarak açık pazar ekonomisine geçince bu kere iç pazarda da damping politikasının etkilerini hissetmeye başladı.

Öte yandan, 1970'li yıllarda tarımda birçok sübvansiyonlar vardı: petrol fiyatının düşük oluşundan ürün fiyatı desteklemelerine varan sübvansiyonlar, ayrıca birçok diğer gir-

dilerde sübvansiyonlar vardı. Bunların etkisiyle Türkiye'de çiftçi daha önceki dönemde uyguladığı teknolojiyi değiştirmeye başladı. Çünkü tarım ürünü fiyatları onun modern teknoloji kullanmasını daha kârlı hale getiriyordu. Türk çiftçisinin önemli kesiti bu yeni teknolojiye girdi. Fakat 1980'den sonra birden bütün fiyat yapısı değişmeye başladı. Ürün fiyatları, bir de üstelik dışardaki damping fiyatlarının etkisi altında görece olarak geriledi. Diğer yandan girdi fiyatlarının tümü de içerdeki denge ve dış dünyadaki fiyatlara uygun biçimde yükseltildi. Böylece kısa kaç iki taraflı oldu. Bir taraftan iç piyasada ürün fiyatları görece olarak düşerken, öbür yandan aynı zamanda girdilerin fiyatları görece olarak büyük ölçüde artmaya başladı. Bu arada devlet Dünya Bankası'ndan aldığı tarım kredilerinde de taahhütlere girdi. Buna göre, Türkiye tarımda da serbest pazar ekonomisi uygulayacaktı. Şimdi efendim, tabii büyüklerimiz bizden çok daha akıllıdır, bizden çok daha iyi bilirler her şeyleri, ama ben yine bir noktayı vurgulamakta yarar görürüm; o da şu: Böyle Dünya Bankası gibi kurumlar bizim gibi ülkeleri bu tür taahhütlere soktukları zaman, konuyu Türkiye açısından değil, global planda düşünüyorlar. Yani «dünyada, AET'de tarım ürünü fazlası vardır. Eh, Türkiye de bu tarım ürünü fazlası için mükemmel pazar olabilir. Eğer rekâbet edemiyorsa, nalalım.» diye düşünüyorlar. Tabii Dünya Bankası ABD'ye «sübvansiyonlu tarım yapamazsın.» diyemiyor, AET'ye diyemiyor; ama Türkiye'ye diyebiliyor. Böyle olunca, onun global felsefesi bizim aleyhimize işleyen politikaları gündeme getiriyor. Sanıyorum ki bir sorun da budur. Çünkü bu alınan krediler için yapılmış taahhütler, bugün Türk tarımının içine girdiği politika açmazının temelinde yatan bir diğer neden oluyor.

ekonomik koşulları
değişik olduğundan
tarımda dünyanın her
yerinde yoğun devlet
müdahalesi vardır;
başıboş piyasa tarıma
dayalı sanayi öldürür;
böyle bir sanayinin
yaşayabilmesi için
tarım ürünleri akışının
düzenli olması gerekir

Sayın Özbek'in söylediklerine gelince... Benim kanım odur ki bu GATT anlaşmasında da böyledir; bir ülke eğer kendisine dumpingli fiyatlarla satış yapıldığını biliyorsa ve bunu -Sayın Özbek'in dediği gibi- açıkça hesaplayabiliyorsa, o zaman kendisinin aradaki fiyat farkını kapayacak oranda vergi alması en doğal hakkıdır. Nasıl Türkiye için pamuk ipliğinde dumping yapıyor diye şurada -burada mahkemeler açılıyor, kotalar konuyor... Gücsüz bir ülke olsak da, en doğal hakkımızı kabul ettirebilmemiz lazım. Kaldı ki dünyada serbest piyasa koşulları altında pazarını tarım ürünleri ithalatına açan hiçbir ülke bilmiyorum. Az gelişmiş, çok gelişmiş, doğu bloku, batı bloku, güney, kuzey ne dersiniz deyin dünyada böyle ülke yoktur. Çünkü tarım değişik ekonomik piyasa koşullarına sahip olduğu için dünyanın her ye-

rinde yoğun devlet müdahalesine tabidir. Bu hem üretimi artırmak açısından, hem üretimi kontrol altına almak açısından böyledir.

DURAKBAŞA — Belki tarımda çalışanların sanayide çalışanlar gibi rahatça iş değiştirme imkânları da yok. Toprağa bağlı alışkanlıklar var bunlar da bu politikalarda etkili olabilir.

KAZGAN — Efendim, buna tarım piyasalarının düzenlenmesi diyelim. Bu tarım ürünleri fiyatlarının dünya fiyatlarının üzerine çıkması da demek değil. Ne var ki tarım piyasaları serbest bırakılmaz. Bunun çeşitli nedenleri vardır: doğa koşullarının etkili olması, tarımda arz elastikiyetinin sınıra yakın olması, meyva, sebze, taze süt gibi birçok ürünlerde tarımın «örümcek ağı» dediğimiz ilişkiler içinde olması... Biraz önce Sayın Özbek «örümcek ağı teoremi» demeden onu açıkça söyledi. Yani çiftçi şeker pancarını bıraktı, sebzeye geçti, başka şeye geçecek gibi. Bir üretim düşer, fiyatı artar; öbür üretim azalır, fiyatı yükselir... Hiç olmaz ise, bu tür piyasa düzensizliklerine yer bırakmamak için tarımda müdahale vardır. Ayrıca tarıma dayalı sanayi dediğimiz olay, düzenli üretim akışı ister. Siz piyasaları böyle başıboş bıraktığınız takdirde serbest piyasa ekonomisi diye, bu serbest piyasa ekonomisi olmaz başıboş piyasa olur. Başıboş piyasa ise tarıma dayalı sanayi öldürür. Çünkü düzenli ürün akışı olmazsa, bu sanayilerin yaşaması mümkün olmaz. Dolayısıyla tarıma dayanan sanayilerin de yaşayabilirliği, tarım ürünleri akışının düzenli olmasına bağlıdır. Çok çeşitli başka nedenler de var. Ama, burada ayrıntıya girmek istemiyorum.

◆ Davranışlar, herkesin kendisini seyrettiği bir aynadır.

Goethe

◆ Planlar, düşünen kimselerin rüyalarıdır.

Feuchtersleben

DURAKBAŞA — Yani bir ekonomi politikası başka sahalarda sübvansiyonlara karşı olsa bile tarımda

pekala sübvansiyonlara taraftar olabilir ve olmalıdır diyorsunuz değil mi?

KAZGAN — Efendim, galiba 19. yüzyıl kapitalizminin bugün dünyada başsavunucusu Reagan ekonomisi olmuştur. Fakat Reagan Yönetiminde bile sanıyorum Amerikan ekonomisinde tarım kesimine 1930'lu yıllardan beri bu denli sübvansiyon verilmiş değildir. Çünkü AET rekabeti Amerika Birleşik Devletleri'ni de benzer sübvansiyonlara itmiştir. Ne yazık ki rakamları yanımda getirmedim. Olsaydı size verebilirdim; milyar dolarlı sübvansiyonlardır bunlar. Hem üretim, hem ihracatta yapıyor. Ve böylece Amerika pazarlarını AET'ye kaptırmak istemiyor. Ve ne de AET pazarını Amerika'ya açıyor; ne Japonya Amerika'ya açıyor, ne Amerika AET'ye açıyor.

Necdet DURAKBAŞA

DURAKBAŞA — Sayın Kazgan, isterseniz AET'de durum nasıl; bir de Sayın Ceyhan'dan onu öğrenelim.

AET'de korumacı ve desteklerle yürütülen bir tarım politikası güdülmektedir; sosyal amaç, tarım kesiminin gelirini belli bir seviyeye ulaştırmaktır

CEYHAN — AET'de korumacı bir durum vardır. AET ta AET'yi kuran Roma Anlaşması hazırlandığı dönemde tarım sektörüne ayrı bir önem verip tarımcının gelirini sanayi kesiminin geliri seviyesine yükseltmeye yardımcı olmak için bir ortak politika izlemeyi öngörmüş. Ve bu politika işte 25 - 26 yılda gelişerek bugünkü duruma geldi. Korumacı, sübvansiyonlarla, desteklerle yürütülen bir politika.

DURAKBAŞA — Destek yaparken Sayın Ceyhan, ne ölçüde destek yapıyor? Ölçüsü ne oluyor? Başka bir deyişle tarım ve tarım dışı kesimler arasındaki gelir farklılığını azaltmak için mi şu kadar yardım edeyim, diyor? Yoksa dışardan gelecek tarım ürünlerine karşı mı koruyacak ölçüde bir sübvansiyona gidiyor? Acaba bunun ölçüsü nedir?

CEYHAN — Şimdi tarım ürünleri fiyat mekanizmasını incelersek, şöyle yapıyor. Önemli gördüğü, kendisi için stratejik gördüğü 21 grup tür ürün için... Bütün AET ülkelerinde uygulanmak üzere, 9 ülke için halen tam manasıyla geçerli, Yunanistan için kısmen geçerli, İspanya ve Portekiz için uygulamada yeni başlayacak. Bir hedef fiyat tespit ediliyor: tüketimin en yüksek olduğu bölgede tüketiciyi koruyacak ve üreticiye de beklediği düzeyde gelir sağlayabilecek bir hedef fiyat... Örneğin Arpa'pa'da Duisburg'muş en kötü üretim yeri...

DURAKBAŞA — Yani marjinal fiyatın üstünde bir fiyat tespit ediyor.

CEYHAN — Evet, bu hedeftir diyor. Bundan sonra sistem liberal işliyor. Liberalden kastım, bizim müdahale sistemi gibi: İstedığınız yere satarsınız. Ama bundan sonra bir müdahale fiyatı tespit ediyor. O müdahale fiyatının altına düşerse ben senden alırım diyor. Bizim Toprak Mahsulleri Ofisi'nde işleyen sistemimiz gibi...

DURAKBAŞA — Peki kaynağı nereden buluyor?

CEYHAN — Kaynağını AET bütçesinden alıyor. Bugünkü AET bütçesinin % 70'i tarımın destek ve sübvansiyonu için gitmektedir. Ve büyük yük oldu diye kıyametler de bundan kopmaktadır. Şimdi hedef fiyattan sonra müdahale fiyatına geçerken bir piyasa faktörü diyorlar yani piyasa kârı payını, hizmetler kârı payını, bir de taşıma payını hesaba katıyorlar. Bunun altına düşüldüğü zaman benim müdahale fiyatım A tipi ürün için şudur, diyor. Bunu her hasat mevsiminden epey önce yapıyor; yılbaşında ilan ediyor. O zaman bu fiyatın altında piyasa fiyatı teşekkül ederse, üreticiden ben bunu almaya hazırım demek oluyor. Bu fiyata denk düşecek şekilde ithal fiyatını tespit ediyor. Gene arpayı alırsak, o bölgeye en yakın liman Rotterdam'mış. Ben burada bundan satacağım, diyordu ya... Rotterdam'a taşıma masrafı ve Rotterdam'daki ithalat masrafları, gümrük vergisi filan varsa bunları düşüyor. Burada bir eşik fiyat çıkıyor. Bu eşik fiyatın altında mal teklif ederseniz, fark giderici vergi olarak sizden aradaki farkı alıyor. Başka bir deyişle bu eşik fiyatın altında mal getirmenize olanak yok.

DURAKBAŞA — Demek ki tarım ürünlerinde AET o derece himayekâr

davranıyor ki rekabet unsurunu tamamen yok ediyor.

CEYHAN — AET dışı ülkelere karşı bu unsuru bertaraf ediyor tamamiyle... Hiçbir imkân tanımıyor... Diyelim ki dışarıyı pek dikkate almadı ve iç fiyatı yüksek biçti. Dışa satış fiyatı ile müdahale fiyatı arasında fark olabilir. O zaman aradaki farkı geri veriyor telâfi etmek üzere, hakkaniyet olarak. Ben bunu veririm diyor, ilan etmiş bunu, kendi kanunlarında yazılı sübvansiyon lafı dışında... Onun üstüne sübvansiyon da yapıyor. Bu sübvansiyonun nasıl saptandığını bulmak kolay değil. Ama öbürünü resmen ilan ediyor. Her yıl meselâ diyor ki, bu yıl Nisan ayında arpada tonda 500 dolar, geri veriyorum diye ilan ediyor.

DURAKBAŞA — Şimdi bu kadar büyük, AET bütçesinin % 70'ine ulaşan rakamlarda sübvansiyon yapıyor. Buna AET bünyesinde -Sayın Kazgan'ın önce belirttiklerinin dışında- bir ekonomik veya sosyal gerekçe buluyor mu?

CEYHAN — Sosyal amaç olarak tarım kesiminin gelirini belli bir seviyeye ulaştırmak ve belli bir gelir verebilmek...

DURAKBAŞA — Demek ki tarım kesimiyle onun dışındaki kesim arasındaki gelir farkını azaltacak şekilde korumacı önlemler alıyor.

CEYHAN — Ayrıca, tabii böylece kendisine yeterli olmaya da çalışıyor.

◆ İnsanların en büyük dostu zorluklardır. Onları karşılaştıkları bu zorluklar güçlendirir.

Gasson

DURAKBAŞA — Evet, o zaman Türkiye'deki politikalar bu politikalara tamamiyle ters.

ÖZBEK — Tamamiyle ters...

CEYHAN — Evet, tamamiyle ters. Eskiden bizde de tarım ürünlerinde korumacılık buna benziyordu. Çünkü bu politikayı uygularken tarım meslek kuruluşlarını da işe sokuyorlar. Ekim, Kasım aylarında bu tarım kuruluşları oturup düşünüyorlar; bizim maliyetimiz nedir, faiz yükü, gir-

Haluk CEYHAN

diler yükü nedir? Buna göre, destek fiyatı ne olmalıdır? Bir öneride bulunuyorlar. Bu öneriye göre Komisyon kendi görüşüne göre, teknokrat görüşe göre bu görüşü geliştiriyor ve Komisyon önerisi olarak, yani AET önerisi olarak gene tarım kuruluşlarına, parlamentoya görüş almak üzere veriyor. Ondan sonra alınan görüşlerle Konsey oturup, AET Bakanlar Kurulu oturup karar veriyor. Ve bu kadar meslek kuruluşları bu tespit

edilen sübvansiyon ya da müdahale fiyatlarının içinde oluyorlar.

AET'deki uygulamalar göz önünde tutularak Türkiye'de tarım kesimi özel şekilde gözetilmeli, piyasa düzenlenmeli, ayrıca bazı tarım ürünleri sübvansiyonla desteklenmelidir

DURAKBAŞA — Sayın Ceyhan, bu bilgiler çerçevesinde Türkiye'ye bu modeli uygulayacak olsak, gördüğüm kadar her tarım ürünü desteklensin diye bir görüş hiçbirimizde yok. Ama tarım kesimi dünyanın her tarafında olduğu gibi Türkiye'de de özel şekilde gözetilmelidir ve bazı tarım ürünleri ise ayrıca sübvansiyonla desteklenmelidir, diyoruz. Sanırım hepimizin paylaştığı görüş bu.

KAZGAN — Yalnız sübvansiyon değil, piyasa düzenlemesi..

DURAKBAŞA — Evet. Sübvansiyon onun bir parçası... O zaman Türkiye'de belligişli tarım ürünlerinin piyasasının düzenlenmesinde, fiyatların oluşturulmasında ne yapmalı, nereye kadar gitmeli? Bunun ölçüsü bizde ne olmalı?

CEYHAN — Tabii burada tarım kesimi ile tarım dışı kesimler arasındaki gelir farklarını gidermek bir amaç, ayrıca uluslararası fiyatlar gözönüne alınmalı. AET'de tarım ürünleri fiyatları ne kadar, bizde ne kadar diye. AET'de 1984 yılında fiyatlar ürününe göre bizden % 100'e kadar pahalı idi.

KAZGAN — % 100 mü?

CEYHAN — Hemen hemen... Örnek; sert buğday tonu 93 bin lira,

bizimki 45 ila 55 bin lira arasında oynamış. Randımana göre fiyatlar fark edebiliyor. Arpaya 54 bin lira vermişler. Bizimki arpada yakınmış; 47 bin ile 53 bin arasında. Çavdara 54 bin lira vermişler bizde 44 bin liraymış. Yumuşak buğdaya, mısıra, pirince birşey vermemişiz biz. Onlarda var. Şeker pancarında bizim 7950 liraymış, onlarınki 12 bin liraymış. Ayçiçeği 157 bin lira onlar, 110 bin lira biz vermişiz. Zeytinyağına, karnabahara, domatese, patatese fiyat saptıyor; bizde yok. Şimdi AET'de destek bununla bitmiyor. Bu fiyat mekanizmasıydı. Bundan sonra stoklama yardımları yapıyor. Eğer elinizde fazla ürün kaldı, stok yapacaksınız ben sana yardım yaparım, diyor. Onlar da belirleniyor ama hepsi yılbaşında...

DURAKBAŞA — Üretim planlaması var, anlaşılan.

CEYHAN — Şu bölgede şunu üreteceksin gibi bir üretim planlaması talebi yok.

KAZGAN — Şu yok mu? Mesela bir ürün sürprodüksiyon olduğu zaman sübvansiyonu kesme, ya da azaltma yoluna gidebiliyor.

CEYHAN — Şimdi örneğin fazla pancar üretilene ceza var. Şarapta piyasadan çekme yardımı yapıyor. Fazla şarabı distile ettir, alkol yaptır diyor. Dışa karşı «şik fiyat» tespitiyle tarım ürünleri korunuyor; gümrükle değil. Örneğin, AET 1 Ocak 1987'den itibaren bizim tarım ürünlerimize sıfır gümrük uygulayacak. Ama bunun büyük bir etkisi yok. Size belki rakibiniz üstünde % 5 ortalama bir avantaj sağlayacak. O kadar... Esas 190 dolar 200 dolar gibi bir fiyatla sizi limite etmiş. Burada oynama imkânınız yok. Siz sübvansiyon etseniz de işe yaramaz. Aradaki farkı sizden alır. Sonra ürünlere ek yardım yapıyor: şunu ekerseniz daha da fazla

para veririm, gibi. Bir de götürü yardım yapıyor. Mesela bazı pamuk tohumu, keten, kenevir, şerbetçi otu gibi şeylerde hektar başına yardım yapıyor. Bir de yapısal değişim için yardım yapıyor. Bu daha çok sübvansiyondur. Gübre kullandırmak için, makina kullandırmak için... İhracata sübvansiyon yapıyor.

Mühim birşey daha var. Şimdi orada biliyorsunuz parayı teke indirdi; ECU dedi. Fransız, Alman paralarının belli paritesine göre biçilmiş bir ECU... Yıl içinde önemli ölçüde (% 2,5'i aşan) oynamalar olursa ECU değeri değişiyor, pariteler değişiyor. Bu tabii yatırımcıyı ters etkiliyor. Öyle olabilir ki, öyle bir durum doğabilir ki, Almanya'da satış yerine buğdayı götürüp Fransa'da satmak ve Fransa'dan Almanya'ya geri getirmek daha ucuz olabilir. Bunu önlemek için «Yeşil ECU» diye bir şey çıkardılar, yalnız tarımcılar için. Bu ECU değeri tüm kampanya süresince sabit tutuluyor. Şöyle de bir teknik uygulanıyorlar: parası değer kaybeden ülkeye aradaki farkı ithalatta vergi olarak ödüyor, ihracatçıdan da vergi olarak alıyor. Parası değer kazanan ülkede de tersi oluyor tabii: ihracatçıya vergi olarak ödüyor, ithalatçıdan alıyor... Bu kadar sofistike bir koruma, destekleme sistemi geliştirmişler. Bu koruma tarım üretiminin % 90'ını kapsamaktadırlar. % 25'ine de ihracatta sübvansiyon ya da vergi iadesi yapmaktadırlar. Bir diğer husus; bugüne kadarki Kuzey Ülkeleri ürünlerine yönelikti. Şimdi Akdeniz Ülkeleri ağırlık kazandığı için politikalar yeniden gözden geçirilecek ve Akdeniz Ülkeleri ağırlık kazanacak. O zaman bizim AET'ye karşı durumu-muz tarım ürünleri ihracatı bakımından daha da güçleşecek...

DURAKBAŞA — Ama Türkiye birgün AET'yle bütünleşirse, o zaman bu problemler kalkacak.

CEYHAN — Efendim, biraz önce belirttiğim gibi % 70 yük biraz partırtı kopartıyor. Bu yükü taşıyan Almanya ve İngiltere, «Biz hep veriyoruz; bazı ülkeler bunu paylaşıyorlar, artık yetti!» diyorlar. Bu nedenle müdahale fiyatlarını frenlemeye çalışıyorlar. Hatta sanırım son üç-dört yıldır reel olarak bakarsanız % 25 bir gerileme bile sağladılar. Onun için biz girene kadar bu menfaatler azalabilir.

DURAKBAŞA — Teşekkür ederim Sayın Ceyhan. Sayın Özbek, ihracatta bazı tarım ürünlerimiz üzerinde fon kesintisi de var, değil mi?

fonlara para almak için ithal kapıları açılmıştır; ilgili kararlar mesleki kuruluşların görüşleri alınmadan çıkarılmakta, tarımın sırtından kazanç sağlanarak tarım yapılamaz hale getirilmektedir; oysa türkiye tarımda daha yüksek büyüme hızlarına ulaşmadıkça, diğer ülkelerle arasındaki açığı kapatamayacaktır

ÖZBEK — Evet, en büyük fon kesintisi fındıkta var. İç fındıkta 100 sent kiloda fon var. Hayvan ihracatında hayvan başına 15 dolar fon var. Pamukta ve tütündeki fonlar, çok cüzi rakamlara düştü; 5 sent filan gibi oldu.

DURAKBAŞA — Bir ara pamukta da galiba oldukça yüksekti, değil mi?

ÖZBEK — Evet, 1 dolardı. Düştü, 5 sente kadar düşürüldü.

DURAKBAŞA — Bunlar da tarım üreticisinden bir miktar kaynağı başka yere aktarmış olmuyor mu?

ÖZBEK — Tabiiyle... Çünkü eğer bu fon olmasa, bizim üreticiler için tanınan fiyatlar çiftçinin elle daha yüksek olarak geçecek; mesele bugün bir fındık ihracatçısı fındığı piyasadan 240 liradan alıyorsa, -ki fındık şimdi çok yükseldi 700 - 800 lira arasında oynuyor- devlete de kiloda 670 lira açıktan para veriyor.

KAZGAN — Kiloda 670 lira!..

ÖZBEK — Tabii efendim, 1 dolar. Fon olmasa çiftçi bunu tüccarla paylaşacak yahut tüccar hiç almayacak da yarısını çiftçi alacak; benim fındığımın kilosu 1000 lira olacak. Şimdi devlet bunu niçin alıyor? Bunu tarımsal sanayi destekleyecek bir kaynak gibi görüyor. Ve işte tarımdan sanayiye sermaye transferi bu fonlarla ulaşıyor. Şimdi Sayın Hükümetimiz bunları kaldıracığını vaadetti; kaldırmak için hareketleri var. Hatta bir kısım tarımsal sanayi ürünlerinde de bazı fonlar var, ufak tefek, bunları da kaldıracakmış. Biz Akdeniz ülkesiyiz. AET ülkelerinde aynı ürünleri üreten Yunanistan, İtalya, İspanya, Portekiz ve hatta Fransa'nın tarım politikalarını Türkiye'ye getirmek ve uygulamak mecburiyetindeyiz ki piyasalarda rekabet yapabilelim. Aksi takdirde tarım kesimi gitgide geriler. Gelir bakımından olsun üretimin devamlılığı bakımından olsun dengesizlikler doğar. Bundan bütün ülke, hem sosyal yönden, hem ekonomik yönden zararlı çıkar. Nitekim son yıllarda tarımda kalkınma hızı düşüyor. Bu 1982'de % 6'nın üs-

tünde iken 1984'de % 3,7; 1985'de ise % 2,2.

KAZGAN — Yani nüfus artış hızının altında; giderek aşağı gidiyoruz.

ÖZBEK — Gerçi tarımda hava şartları da etkili, ama bu sürekli düşüşü yalnız hava şartlarına yoramayız. Türkiye tarımında daha yüksek büyüme hızlarına ulaşmadıkça, ne kendini büyütebilir, ne de diğer ülkelerle aramızdaki açığı kapatabiliriz. Bu bakımdan ben Hükümetin tarım için ekonomik kararlar alırken mutlaka meslek kuruluşlarının görüşlerini de almalarını çok faydalı görüyorum. Oysa, son yıllarda kararlar daima kapalı kapılar ardında alınıyor. Çiftçi de, gerçeklerden uzak bu gibi kararlar çıktığı vakit bazı ürünlerin üretiminden kaçıyor. Oysa piyasa ekonomisi uygulayan başka ülkeler ve AET ülkeleri böyle yapmıyor. Şimdi pirinç ithali serbest... Yıl başından itibaren liberasyon listesine alındı pirinç ithali. Türkiye devamlı pirinç getiren bir ülkedir. Türkiye buğday getirir, bitkisel yağ getirir. Bu üçünde de bir türlü iç tüketimi karşılayan bir üretimi ulaştıramadık Türkiye. Bu üç ürünü getirirken kota sistemimiz vardı. Yıl başında bir miktar fon kesmek suretiyle -pirinçte fondan 30 dolar almak suretiyle, 50 dolar almak suretiyle- pirinç ithalini serbest bıraktık. Tüccar koşturdu, İtalya'dan 100 liradan pirinç aldı. Ama tonuna 50 dolar fon koyunca aşağı yukarı kiloda 30 lira devlete vermek mecburiyetinde kaldı bizim ithalatçı. İtalyan Hükümeti kendi ihracatçısına pirinçte 50 dolar vergi iadesi verdi. İtalyan Hükümeti 100 lira aldıığımız pirinç 70 liradan vereceksin dedi, kendi ihracatçısına. Otuz lira da kendisi veriyor. Gene 100 lira... Şimdi diğer ülkeler bu manivelayı çalıştırıyor. Biz açtık kapılarımızı; fonlara bir kısım paralar al-

mak suretiyle. Belki bu fonlarla başka işler yapılacak ama, tarımın sırtından kazanç sağlayarak tarımı yapılıp hale getirmek doğru mu, hak mı? Türkiye için bu yol, yol değildir; ithalatı devamlı kılacak bir sisteme doğru bizi götürmektedir. Ucuz pirinç ithalatı pirinç üreten çeltikçileri ekimden kaçırdı. Kaldı ki bu arazide başka bir şey de yetişmez. O su durabilecek bataklık yerlerde pirinçten başka hiçbir şey üretmez. Yine işte sebze, rezil oldu.

çiftçinin traktörünü sattığı bir döneme girilmiştir; tarımın geliri azaldıkça şehirlerde işsizlik artacaktır; tarımdaki gelişme sosyal yaşantının aynasıdır

Piyasa düzenini kurarken, tarım ürünleri için sübvansiyon gerekiyorsa sübvansiyon, kota gerekiyorsa kota, ihracatta teşvik gerekiyorsa teşvik verilmelidir. Tarımın bazı desteklere ihtiyacı vardır, bunu da yapmaya mecburuz. Ben makinamı yenileyemiyorum. Çiftçinin traktörünün satıldığı bir devreye girdik. Çiftçi traktörünü istiyerek satmaz. Faizleri ödemediğiniz takdirde cezalı faiz uygulanıyor. Zorlan öde diyorlar. Neylen ödeyeceksin? Hava kurak gitmiş, mal olmamış. Bütün varlığını kaybeden çiftçinin borcu erteleniyor, faizi durmuyor. Faiz gene devam ediyor. Gelecek sene ödeyeceksin, diyor. Fakat ya önümüzdeki yıl iyi mahsul alamazsak nasıl ödeyeceğiz? Bu dengesizliği yenmediğiniz takdirde tarımı büyütemeyiz. Ve tarımın geliri azaldıkça şehirlerde işsizlik artar, bu durum Türkiye'yi sosyal patlamalara gö-

türür. Tarımdaki gelişme sosyal yaşantının bir aynasıdır. Köylere elektrik götürmeye başladık. Köylere giden elektrikle beraber elektrikli aletler de gidiyor, televizyon gidiyor. İsterseniz çocuğunuzu o televizyonda gördüğü ihtiyacını almayın. İsterseniz çocuğunuzu okutmayın. O vakit köylü bunlar için şehre akıyor. Şehir gecekondusuyla, bir sürü sosyal problemleriyle devletimize dert oluyor.

Yatırımı köye yapmadığımız, köyde yaşayanın sosyal yaşantısını hiç olmazsa şehirdekinin yarı seviyesine kısa vadede çıkaramadığımız takdirde; köydeki üretici Avrupa yollarını denemeye çalışır. Avrupa'ya boşuna gitmedi bu lisan bilmeyen, meslek sahibi olmayan insanlar... Oraya gidip de o meşakkatli işlerde arzulu mu çalıştılar? Yaşama savaşı vermek için gittiler. Orada görgümüzden, harsımızdan, ananelerimizden uzaklaştılar. Oralarda yetişen nesil yarın bizim yerimizi dolduracak zihniyette bir nesil olmayacaktır. Tarımın gelişmesi Türkiye'nin sade maddi varlığı için değil, manevi varlığı için de önemlidir. Bir başka nokta tarım ürünleri fiyatlamasında, bunlar arasındaki pariteye dikkat edilmiyor. Biz şimdi 5 kilo pancarla 1 kilo buğdayı karşılaştırırız. Hangisinin fiyatı cazipse ya buğday ekeriz. ya pancar ekeriz. Üç kilo buğdayla bir kilo ayçiçeğini karşılaştırırız. Devlet eğer ayçiçeğini himaye edecekse, çiftçi buğday ekmez: ya da az eker. Hepsinin girdisi çıktısı çiftçiye % 10 - 15 bir kâr sağlayacaktır. Şimdi bu kârı hangisi sağlayacaksa çifti bunun üzerine gitmeye mecburdur. O halde Türkiye'de tarımın deseni hükümetlerin politikalarına göre renk verir. O mozaği bozamayız. Türkiye'de aynı anda 4 iklim vardır. Bu iklimin nimetlerine göre üretimi yaptırmak mecburiyetindeyiz. Oradaki vatandaşa «sen artık tütün ekme!..» diyemezsiniz. Bir baş-

ka nokta Türkiye'de küçük, küce işletmeler çoğunluktadır. Tarım işletmeleri mirasla parçalana parçalana küçülmüştür. Oysa, küçük işletmeler ürettiklerini tüketirler; pazardan da mal alırlar. Büyük işletmenin ürünü ise iç ve dış pazara gider. Biz büyük işletmeyi müdafaa ediyor değiliz ama, bu kadar küçük işletmenin de Türkiye'de artık ekonomik bir tarım faaliyetini hiçbir vakit sağlayamayacağına inanıyorum.

DURAKBAŞA — Sayın Kazgan, sizin ekleyeceğiniz hususlar var mı?

tarıma ilişkin politik kararlar değişik yerlerden çıkmaktadır; oysa merkezi bir karar organı oluşturulmalı, tarımsal ürünlerin fiyatları, üretim girdileri de göz önünde tutularak ve mesleki kuruluşların görüşleri alınarak saptanmalıdır

KAZGAN — Bugün tarıma ilişkin politik kararlar çok değişik merkezlerde alınıyor. Bir tarafta Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, öbür tarafta Tarım ve Orman Bakanlığı, Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı, Maliye ve Gümrük Bakanlığı o kadar dağınık ki, Sayın Özbek'in sözünü ettiği o nispi fiyatları belirli bir tarım desinine göre gerçekleştirmek mümkün değil bu dağınıklık içinde. Çünkü herkes kendi alanını görüyor. Oysa gerekli olan yalnız o alanın görülmesi değil, tümünün görülüp kararların ona göre alınması... Sanıyorum ki bir merkezi karar organı oluşturup, tarıma ilişkin ve tarım girdilerine ilişkin fiyat ko-

nularında burada çalışma yapmak lazım.

DURAKBAŞA — Para-Kredi Kurulu var ama sınıırım bunu kendisinin temel fonksiyonu olarak saymıyor. Sonra, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı pamuğun, ayçiçeğinin, soya fasulyesinin, kuru üzümün, kuru incirin, biberin, şeker pancarının, antep fıstığının fiyatlarını saptıyor. Tarım Bakanlığı ise kimyevi gübre, haşhaş kapsülü, tohumluk fiyatını saptıyor. Bilmiyorum Sayın Özbek bu size biraz tuhaf gelmiyor mu? Üretimle fiyat oluşumu arasında çok yakın bir

ilişki olduğuna göre, acaba bu işte Tarım Bakanlığı'nın daha bir ağırlığı olması gerekmez mi?

ÖZBEK — Aslında öyle olması lazım.

DURAKBAŞA — Gerçi Bakanlar Kurulu kararlaştırıyor bunları, ama, mesela kararname Ticaret Bakanlığı'ndan geliyor.

ÖZBEK — Ticaret Bakanlığı'ndan... Efendim, şimdi bütün ürünleri ticari gözle görüyorlar. Aslında bir kere ürünün meydana çıkması için tarımsal bir faaliyet gerekiyor. Ta-

T.C. ZİRAAT BANKASI'na

gelin

**tasarrufunuzla
ulusal
kalkınmaya
katılın**

T.C. ZİRAAT BANKASI

rımsal faaliyetin bütün başlangıcı işte üretim girdilerinden başlıyor, ta hasadına kadar... Bu konuda derdimizle meşgul olan, bunlara yön veren bir Tarım - Orman Bakanlığı'nın çıkan ürünün fiyatında öncelikle söz sahibi olmasını biz çiftçiler istiyoruz. Bu yapılırken biz de onun içinde olacağız ki görüşlerimizi, maliyetlerimizi ortaya koyarak tartışma yapabilelim. Ondan sonra Bakanlar Kurulu'na, Para-Kredi Kurulu'na yahut diğer başka bir kurula gitsin konu... Ama Türkiye'nin dışa ticaretini şirketler, kooperatifler, birlikler yaptığı için devamlı bizim ürünlerin fiyatlarının tayini Ticaret Bakanlığı'ndaki bir genel müdürlükten çıkıyor ve oradan Bakanlar Kurulu'na gidiyor. Bunu bu Hükümet döneminde de düzeltiremedik: olmadı. Ve dolayısıyla ticari bir fonksiyon gibi görüyorlar tarımı. Ve dış ülkelerin fiyatlarıyla, dış ülkelerin maliyetleriyle mukayese ediyorlar. İşte yanılğı burada; oralandaki teknoloji, mekanizasyon, verimlilik farklı.

DURAKBAŞA — Kaldı ki onlarda sübvansiyon var, bizde yok gibi.

ÖZBEK — İşte bunlar orta yere konamıyor. Bunlar ıslah edilmedikçe bu fasit daire devam edecektir. Türkiye'nin tarımdaki şikâyeti azalmayacaktır. Ve AET'ye ben Ziraat Odaları Birliği olarak, çiftçi olarak girmek mecburiyetindeyiz, diyorum. Ama bir yandan da bu AET'nin hazırlık dönemindeki yardımlarından mahrum kaldığımız takdirde büyük bir felakete de Türkiye'yi götürürüz, diye endişe ediyoruz. Çünkü bu bünyeyle yarışa çıkamayız. Biz güçler arasında denge olmak şartıyla yarışa girebiliriz. Bir minderde tüy siklet bir pehlivanla ağır sikletli karşı karşıya getiremezsiniz. Ama teknoloji ve mekanizasyon konusundaki noksanlıklarımızı tamamladığımız takdirde ve tarım ürünleri fiyatları konusunda dünya-

nın gelişmiş ülkelerindeki sistemleri Türkiye'de uygulamak şartıyla, biz de bu yarışta varız, diyoruz.

DURAKBAŞA — Sayın Kazgan, lütfen devam eder misiniz?

türkiye hangi ürünlerde kendi kendine yeterli olacağı konusunda bir plan yapmalı, bir çeşit öngörüler ve temel amaçlar bütünü olacak böyle bir planın gerçekleştirilmesine dönük politikaları uygulamaya koymalıdır

KAZGAN — Tarımla ilgili kararların tutarlı ve bütüncül olabilmesi için bunların aynı merkez tarafından alınması gerektiği kanısındayım; bu bir. İkincisi, serbest ithalata taraftar değilim. Çünkü bugün dünyada yapılan sübvansiyonlar şu şekildedir. Siz eğer belirli bir miktar fon koyarsanız, karşı taraf hemen kendi ihracatçısına ona eşit miktarda vergi iadesi, sübvansiyon yapar sizin koyduğunuz fonu bertaraf eder. Dolayısıyla Hükümetin kotalardan fonlara geçme politikası dünyadaki uygulamayla bağdaşmıyor. Gerçi Hükümet fonlar, finans kaynaklarını genişlettiği için fondan yana ama bu tür fonlar, dünyada uygulanan bu politikalar dolayısıyla etkili olmuyor. Türkiye şeker pancarı, buğday ve benzer kendi kendine yeter olmayı beklediği ürünleri korumak gerektiği zaman, bunları kotalara koymak suretiyle korumalıdır. Üçüncüsü, temel birtakım ürünler var ki, Türkiye bu alanda yok olmayı sanki göze almış gibidir. Bunların başında süt ve süt ma-

mulleri geliyor. Buna Sayın Özbek de değindi. Türkiye'deki bu serbest süttozu ve süt mamulleri ithalatı, bugün sütçülüğü ve bu arada et ithalatı da et üretimini gerçekten yok olmaya götürüyor. Oysa, bunlar bugün Türkiye'nin geldiği gelir seviyesine göre insanların temel tüketim maddeleri arasındadır. Bu hem tüketim paterni açısından hem de sağlık açısından gereklidir. Dolayısıyla bunların da ithalatın haksız rekabetine karşı -çünkü büyük sübvansiyonlarla geliyorlar ve bu tür dumping dünyanın her tarafında karşı konulması gereken hatta dava konusu olabilen bir olaydır- mutlaka korunması gerekir. Dördüncüsü, Türkiye bir kere herşeyden önce hangi ürünlerde kendi kendine yeterli olacak; bu konuda bir plan yapılmalıdır. Plan deyince hemen akla Sovyet Rusya'nın merkezi planı gelmemelidir. Bu bir çeşit öngörüler bütünüdür: «Türkiye buğdayda kendi kendine yeterli olacak mı, şekerde olacak mı, süt ve ette olacak mı?» gibi.

DURAKBAŞA — Yani bazı temel tercihler ortaya koyacak ki, ona göre de politikalarını uydursun.

KAZGAN — Evet, buna göre bir temel amaçlar bütünü olan program anlamında bir plan yapılmalı ve Hükümet bugünden itibaren bu planın gerçekleştirilmesine dönük politikaları uygulamaya koymalıdır. Beşincisi, Dünya Bankası'na yapılan taahhütler niteliğindeki taahhütlerin yüzde yüz karşısındayım. Bu tür taahhütlerle bir ekonominin böyle bir uluslararası kurumun vereceği 200 - 300 milyon dolarlık paraya feda edilmesi, akıl alır iş değildir. En azından Dünya Bankası'nın amaçlarıyla Türk toplumunun geleceğinin yüzde yüz çıkar birliği içinde olduğunu söylemek mümkün değildir. Bu nedenle bu tür taahhütlerin yapılmaması gerektiği kanısındayım.

türkiye tarım alanında araştırmalara yönelmeli, yeni teknolojileri izlemeli, küçük işletmelerden büyük işletmelere geçmeli ve verimliliği artırmalıdır; tarım istatistikleri doğru ve düzenli toplanmalı, güvenilir olmalıdır

Altıncısı, Türk tarımı üzerinde büyük araştırmalar olması ve tarım istatistiklerinin mutlaka doğru toplanması gerektiğine inanıyorum. Çünkü Türkiye'de en kötü istatistikler tarım istatistikleridir. Hatta son zamanlarda siyasi nitelik kazanmaya başladığı söylenen fiyat istatistiklerinden de daha kötüdür. Öyle ki Türkiye'de buğday rekoltesi tahmini 3 milyon ton civarında yanılabilenekte. Bir merkezin verdiği bilmem 17,5 milyon tona karşı gerçekten bir başka merkezin yaptığı tahmin 14,5 milyon ton civarında olabiliyor. Bu aşağı yukarı üretimin % 15 - 20'si demektir ki çok büyük bir rakam farkı. Milli gelir rakamlarına kadar etkili oluyor bu. Onun için tarım istatistiklerinin daha düzenli toplanması, daha güvenilir olması gerektiği kanısındayım. Başka türlü ne plan, ne program, ne politika uygulaması olamaz. Yedincisi, araştırmalar konusu. Biliyorsunuz dünyada şu anda tarımda çok büyük değişmeler oluyor. Genetik mühendisliği ve genetikten kaynaklanan büyük ölçüde teknoloji değişimi gündeme geliyor. Türkiye bu gelişmelerin hemen tamamen dışında. Bitkilerin kimyasal korunmasından biyolojik korumaya geçise, ürünlerin kalitesini oluşturan niteliklerine kadar tarım teknolojisinde değişmeler var. Bunun

içine girmek lazım. Ne var ki, Türkiye'de tarımda çalışanların ancak küçük bir bölümü gerçekten çiftçidir, gerisi köylü... Köylü üretimiyle çağdaş tarım üretimi yapmanın mümkün olmadığı kanısındayım. Köylüyü çiftçi haline getirmek lazım. Ta ki Türk tarımı çiftçilerin, karar alan, girişimci olan ve belirli piyasa tepkileri olan gerçek çiftçilerin etkinliğine girsin. Köylü tarımıyla değil Ortak Pazar'a, galiba hiçbir yere giremeyiz.

DURAKBAŞA — O zaman küçük birimlerin birleşmesi lazım gelecek değil mi? Bunun başka bir ifadesi o.

KAZGAN — Evet, ayrıca köylülerin eğitilip çiftçi haline getirilmesi olayı; yani çok boyutlu bir olay...

DURAKBAŞA — Sayın Özbek, siz de aynı görüşte misiniz? Demin öyle anladım ben. Ortak Pazar'a uyum bakımından, sizde de küçük işletmelerden daha büyük işletmelere doğru geçilmelidir görüşü var, değil mi?

ÖZBEK — Evet, arazi toplulaştırmasına gitmeliyiz ve işletmelerin parçalanmasını önleyecek tedbirler getirmeliyiz.

DURAKBAŞA — Sayın Ceyhan, sizin ekleyeceğiniz husus var mı?

CEYHAN — Anlaşıldığına göre bugünkü rahatsızlık, açılmanın ani olmasından meydana geliyor. En kuvvetli ülkeler topluluğu denilen Ortak Pazar, bizden daha kuvvetli olduğunu düşündüğünüz Yunanistan ya da İspanya'yı belli bir süre içinde serbest pazara açıyor; kendi fiyatlarına uymayı, mesela tarım ürünleri için 7 yıla yayıyor. Biz ise bunu çok kısa bir sürede yaptık. Sanırım asıl rahatsızlık oradan doğuyor. Öte yandan Türk tarımının esas sorunu, verimliliktir. Üretim teknolojisinin geliştirilmesi,

çağdaş teknolojilerin uygulanması, verimliliğin artırılması lazım. Verimlilik Türk tarımında yanılmıyorsa AET verimliliğinin genelde yarısıyla üçte biri arasında...

KAZGAN — Toprak verimliliği öyle, Sayın Ceyhan... Kişi verimliliğinde onda bire düşüyor.

CEYHAN — Değindiği gibi bir ana tarım planına, programına ihtiyaç var. Bu plan hiç olmazsa belli bir süre uygulanmalı. Çünkü yıllık kararlarla değişen tarım kendini hiçbir zaman toparlayamıyor, bulamıyor. Domates fazla diye bağırıyor, domates ekmiyorlar; patates fazla oluyor... Bu iş değil, bunun belli bir dengeye oturulması lazım.

DURAKBAŞA — Siz de bu küçük işletmelerin birleştirilmesinden yansız, değil mi Sayın Ceyhan?

CEYHAN — Elbette, verimlilik bakımından o da şart. Toprağın modern makina ve modern girdileri kullanılacak boyutlara eriştirilmesi ve bunların da kullanılmasının öğretilmesi en önemli hususların başında geliyor.

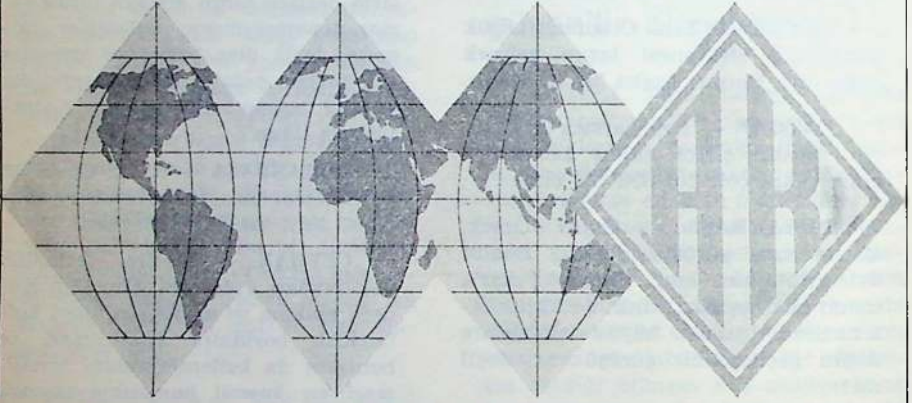
DURAKBAŞA — Oysa, bizim bugüne kadar toprak, arazi politikamız tam tersi oldu. Araziyi küçük parçalara böldük, köylülere dağıtmaya çalıştık...

CEYHAN — Sonra mirasta da dağılıyor. Bunu düzeltmek lazım. Şu kadar ki memleketin gelenekleri var. Birdenbire çok ilerisine götürülemez. Ama geleneklerinin elverdiği ölçüde düzeltmek ve büyük tarım, modern tarım yapılacak ölçülere götürmek gerekiyor.

DURAKBAŞA — Toplantıya katıldığınız için hepinize teşekkür ederim efendim.

Derginin Notu: Yukarıda sunulan «Açık Oturum» 15 Mayıs 1986 tarihinde yapılmıştır.

Türkiye'de ve bütün dünyada

Akbank Türkiye'de ve bütün dünyada hizmetinizdedir. İhracat-İthalat işlemlerinizi, döviz-mevduat- kredi hesaplarınız ve tüm bankacılık sorunlarınız için Akbank'ın deneyiminden ve dış dünyadaki itibarından yararlanın.

Yurt içinde Akbank şubeleri, yurt dışında Akbank Temsilcilikleri ve Akbank'ın bütün dünyadaki birinci sınıf muhabirleri ile sürdürdüğü işbirliği, tüm bankacılık sorunlarınızı kısa sürede çözüme ulaştırır.

AKBANK

"Güveninizin eseri"

REKORD

Dış Temsilcilikler NEWYORK FRANKFURT LONDRA ROTTERDAM Essen, Batı Berlin, Münch, Hamburg, Stuttgart, Hannover

Demokrasi ve Ekonomi

KEMAL KURDAŞ

I - MARKS'ın alt yapı - üst yapı ayırımının kesin ve sert hükümlerini bütünüyle kabulde ciddi tereddütlerimiz olsa da alt yapıyı oluşturan ekonomik sistemin ve ekonomik şartların üst yapının bir parçası olan siyasal ve sosyal sistemi en geniş ölçüde etkilediği yadsınmaz. Bu gözlem demokrasi ile ekonomik sistem ve şartlar ilişkileri için ise öncelikle geçerlidir.

Şu da inkâr edilemez ki; alt yapı üst yapıyı büyük ölçüde belirlemekle beraber üst yapıdaki siyasal ve sosyal sistemlerin, tarihsel ve kültürel oluşumların, liderlerin istisnai karakteristik ve şahsiyetlerinin ve benzer daha birçok sebebin de alt yapının oluşması ve gelişmesinde etkileri vardır. Bazı hallerde üst yapının etkisi tarihi oluşum içinde o kadar büyük olabilir ki; alt yapı - üst yapı ayrımı belirsizleşir ya da karışabilir.

II - Biz bu yazımızda demokratik sistemle ekonomik sistemin, ya da daha geniş bir deyişle bir memleketin ekonomik sistemiyle birlikte içinde

bulduğu ekonomik şartların demokrasi üzerindeki etkilerini, çok kısa bir biçimde incelemeye çalışacağız.

Evela, yazımızda demokrasi derken neyi kastedtiğimizi açıklayalım: Demokrasi derken; kişi haklarının, fikir özgürlüğü, teşebbüs ve karar özgürlüğünün teminat altında bulunduğu; hızlı kalkınmaya açık ya da böyle bir kalkınmayı teşvik edici; kalkınmanın nimetlerini kişiler arasında hakça dağıtmaya elverişli; yönetilenin yönetime katıldığı ve oyu ile gerektiğinde yöneticileri seçimle değiştirebildiği çoğulcu, parlamenter demokratik bir düzeni kastediyoruz. Yani, demokrasi anlayışımızda siyasal demokrasi, sosyal demokrasi ve ekonomik demokrasi iç içe olmaktadır.

III - Böyle bir demokrasi modelinin ekonomik sistemler karşısındaki durumunu incelemek ve analiz etmek ilgi çekicidir. Evela burada da izahatımıza bir tanımlamayla başlamak zorundayız. Ekonomik sistemler derken, neyi kastedtiğimizi açıklama-

Dergi'nin Notu: Sayın Kemal Kurdaş, İ.Ü. İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti'nin 17-19 Nisan 1986 tarihleri arasında İstanbul'da düzenlediği «İktisatçılar Haftası» içinde, «Demokrasi ve Ekonomi» konulu bir konferans vermiştir. Bu konferans çeşitli çevrelerde ilgiyle karşılanmış ve geniş yankı uyandırmıştır. Yukarıdaki yazı, Dergimizin başvurusu üzerine, anılan konferansın metninden özetlenerek hazırlanmıştır.

lıyız. Ekonomik sistemden, birbirinin karşısında ayrı iki düzeni, yani :

- a) Üretim araçlarının bütünü'nün kamunun yani Devletin elinde olduğu, özel teşebbüsün tanınmadığı, ekonominin piyasa sistemi dışındaki ayrıntılarına kadar merkezi bir planlama sistemi içerisinde yönetildiği, Merkezi Planlı-Kollektivist bir ekonomi modeli; ve
- b) Üretim araçlarının prensip olarak özel kişilerin elinde olmasının kabul edildiği, özel teşebbüs ve özgürlüğünün cari olduğu ve ekonominin piyasa sistemi içerisinde faaliyet gösterdiği Kapitalist Piyasa Ekonomilerini;

kastediyoruz.

IV - Merkezi Planlı - Kollektivist ekonomik model, prensibinde özgürlükçü bir demokrasi ile uyuşamaz. Çünkü; böyle bir ekonomide bütün güç, Marks'ın da kabul ve iddia ettiği şekilde üretim araçlarını elinde bulunduranların yani kısaca Devletin; daha gerçekçi ve doğru bir ifade ile de Devleti yöneten kadronun elindedir. Başlangıçta seçimle dahi gelse Devleti eline geçiren kadro bütün ekonomik ve sosyal güce sahip olacağından, bu kadronun idaresi hızla totalitarizme doğru dejenere olabilir. Bu kadroya, daha da realist bir deyimle başındaki klike hatta başındaki adama aksi fikir söylemek, özellikle onunla ters düşmek son derece zordur. Çünkü; buna cesaret edecek kişi hemen gelirinden, evinden, yurdundan yoksun hale düşürülebilir. Filyalatta da düşürülmektedir. Böyle bir ortamda özgürlükler ve çoğunluklar rahat yaşayamaz. Vaktiyle, Merkezi Planlı - Kollektivist bir sistemin otomatikman zulümcü bir diktatörlüğe ve

«personality cult»a dönüşeceğini şöyle belirtmişim⁽¹⁾.

«Bütün üretim araçlarının devlet tekelinde, dolayısıyla Marksizmin ve diyalektiğin iddiasına da uygun olarak, bütün siyasi ve ekonomik gücün kamunun (fiilen Devlet demektir) elinde toplandığı bir toplumda, iktidarı bir defa ele geçirenlerin mutlak güce ulaşmaları ve bu güçten kolayca vazgeçmek istememeleri doğaldır. Kudret sahiplerinin, böyle bir isteğine karşı kişilerin direnemesi olanak dışındaki denebilecek kadar zordur. Binaenaleyh, bütün ekonomik ve siyasi gücün bir noktada yoğunlaştığı bir Merkezi Planlama ekonomisinde, mutlak totalitarizmin ortaya çıkması, kişi hak ve özgürlüklerinin baskı altına alınması, bünyeden, doğal olarak gelmektedir. Bu totalitarizmin en hafif şekli bir parti diktatoryası halinde görülür. Parti diktatoryasının da çok kısa sürede bir klik ve sonuçta bir şahıs diktatoryasına dönüşmesi beklenir. Kudret mihraklarının başındaki şahsın zamanla putlaştırılması (personality cult) ise sistemin doğal bir aşaması olacaktır.»

Kısaca, Merkezi Planlı - Kollektivist bir ekonomik sistemde özgürlükçü bir demokrasi güven altında olamaz⁽²⁾. Böyle bir sistem çoğunluğa ve katılımcılığa da kolay müsaade etmez. Çünkü; sistemde bütün ekonomik kararlar bürokratik mekanizma içinde ya da bu mekanizmanın

(1) Bkz. : Kemal Kurdaş; «Ekonomik Politikada Bilim ve Sağduyu», ES Yayınları, İstanbul 1979, s. 7 - 8.

(2) Yeni solun, Merkezi Planlı - Kollektivist sistemlerin bu zaafının eğitile giderilebileceğine dair iddiaları, bize çok iyimser ve «belki» ile karışık çok uzun vadeli bir ihtimal olarak görünmektedir.

tepesindeki bir planlama organında alınır. Kararlar yukarıdan aşağıya doğru empoze edilir. Sistem yukarıdan aşağı düzenlenir ve öyle işler. Sistemin doğal bir ürünü büyük, yaygın ve hayli karmaşık bir bürokrasi-dir. Merkezi Plancı - Kollektivist sistem büyük ve güçlü bir bürokrasi olmadan işleyemez. Sistemde tabiatıyla teşebbüs özgürlüğü de kolayca bahis konusu edilemez. Ayrıca; Merkezi Plancı - Kollektivist modellerde teşebbüsü, teknolojik ve organik yaratıcılığı ürküten hatta önleyen nitelikler hızla su yüzüne çıkar. Organik ve teknolojik gelişmedeki cansızlık, durgunluk, Merkezi Plancı - Kollektivist düzenin belirgin özelliklerindedir.

Bütün bu sıkıntılarında Karşılık Merkezi Plancı - Kollektivist bir modelin gelir, servet ve fırsatların dağılışında daha eşitci; daha hakça; işsizliğe karşı daha güvenli bir düzen getirdiği ileri sürülebilir. Ayrıca, bu kabil sistemlerin az gelişmiş ülkeleri başlangıçta hızlı kalkınma yoluna sokmakta ya da kalkınmayı harekete geçirmekte, kapitalist liberal piyasa sistemlerinden daha başarılı olduğu iddia edilebilir. Yalnız burada belirtilecek önemli husus şudur: Merkezi Plancı - Kollektivist sistem başlangıçta bir kalkınma ümidi verse de kısa bir süre sonra bu özellik şiddetli ve keyfi ağır bir bürokratik gelişme; yaratıcılığı, teşebbüsü inkâr etmekten doğan bir motivasyon ve verim azalması düzeni içinde eriyip kaybolmaktadır. Sistem hızla aşırı bürokratik, teknolojik ve organik yaratıcılık açısından zayıf, durgun, totaliter ve monolitik bir modele dönüşmektedir.

V - Özel teşebbüsü ve üretim araçlarında özel mülkiyeti kabul eden kapitalist serbest bir piyasa ekono-

mi ise bünye olarak demokratiktir. Çoğulcu ve katılımcıdır. Çünkü; böyle ekonomilerde, eğer sisteme sadık kalınırsa, ekonomik kararlar merkezi bir planlamadan çıkmaz; kararlar yukarıdan aşağıya bürokratik düzen içinde empoze edilmez; kararlar ekonomide her gün yüzbinlerce müteşebbisin, işadamlarının, üretici, tüketici ve çalışanın katılımıyla, gönüllü tercihleriyle altta, yani piyasada alınır. Kararlar alttan üste yürür.

Bu sistemin teknolojik ve organik açıdan son derece yaratıcı ve kalkınmayı hızla gerçekleştirici olduğu, insanlığın bugün eriştiği maddi düzeye açıkça belli olmaktadır.

Sistem yoğun bir reklam kampanyası ile her açıdan etkilense bile, kararlar ve tercihler nihai olarak yine kişilerin özgür ve gönüllü iradesine dayanacağından; sistem temelinde özgürlüktür. İdare edenlerin dışında farklı ve hatta ters fikirlerin gelişmesini rahatlıkla kabul eder. Hatta bir piyasa değeri, yani satış fiyatı olduğu süre kurulu düzene «establishment»a son derece ters düşen fikirlerin bile pazarlanmasına olanak tanır⁽³⁾. Kapitalist piyasa sisteminde kişinin icabında başını sokabileceği bir evi ve ekmeğini sağlayabileceği küçük bir arazisinin, kısaca, güvenebileceği bir varlığının olması, kişi ve fikir özgürlükleri gerçekte en büyük teminatıdır. Onun için Thomas Jefferson dahil pek çok filozof ve devlet adamı küçük arazi (müstakil arazi sahiplerinden oluşan toplumsal bir düzeni öteden beri özgürlükçü demokrasinin en büyük teminatı olarak görmüşlerdir.

(3) Bkz.: Robert L. Heilbroner; «The Nature and Logic of Capitalism», New York 1985, s. 107.

Kapitalist serbest piyasa ekonomileri teorik olarak, sistem olarak antibürokratiktir. Çünkü; böyle bir sistemde ekonomik kararlar için ve bu kararları uygulamak ya da kontrol etmek için temelinde bürokrasiye gerek yoktur. Kararlar piyasada binlerce üretici, tüketici ve başka ekonomik eleman tarafından piyasa sistemi içinde kendi kurallarına göre otomatik alınır; sonuçları piyasada ortaya çıkar ve bu sonuçlar piyasada değerlendirilip kontrol edilir. İsbetli davranan kazanır. Hata yapan kaybeder. Bir manada kapitalist piyasa sistemlerinde ekonomiye her bürokratik müdahale, her bürokratik gelişme, özgürlükleri kısıtlayıcı yönde bir harekettir. Ekonomiye bürokratik müdahale ne kadar çok çoğalır ve yoğunlaşırsa, sistemin otomatiklik vasfı ve özgürlükçü niteliği o kadar zayıflar. Ekonomik kararların bütünüyle bürokratik bir sistem içinde alındığı; öyle uygulandığı ve değerlendirildiği bir model ise adı demokrasi de olsa mahiyeten piyasa sistemi ile kolay uyusmaz.

Özette; kapitalist piyasa sistemi özgürlükçü, çoğulcu ve katılımcıdır. Yaratıcı ve dinamikdir.

Buna karşılık kapitalist piyasa modellerine yöneltilebilecek ağır tenkitler ve zaaf lar da vardır :

- Bu sistem katışıksız tek başına kendi mantığı içinde kontrolsüz çalıştığı zaman gelir ve servet dağılımında çok dengesiz ve gayri-adil durumlar yaratmakta; fırsat eşitliğini temellerinden bozmakta; ölçsüz ve dizginsiz kâr peşinde hem çevreyi hem insanı sömürmektedir.
- Sistem kendi başına bıraktığı zaman, rekabetten kopup hızla te-

kelleşmeye doğru kaymakta; te-merkûze gitmekte; dolayısıyla gelir ve servet dağılımındaki olumsuz etkileri yanında kaynakları israf edici ve sömürücü bir nitelik taşımaktadır.

- Piyasa sistemi hassas ve çok dengeli bir mekanizma olduğundan, yanlış bir müdahale ile (mesela,

banka ve ekonomik yorumlar

Aylık Dergi

Ciltlenmiş
eski sayıları :

- Bankacılar
- İktisatçılar
- Yöneticiler

ve ilgili alanlarda
yüksek öğrenim gören

- Öğrenciler

için en yararlı kaynak.

(KDV Dahil)

1985 yılı cildi	: 5.500.— TL
1984 yılı cildi	: 4.400.— TL
1983 yılı cildi	: 3.850.— TL
1982 yılı cildi	: 3.300.— TL
1981 yılı cildi	: 2.750.— TL
1980 ve öncesi	: 2.200.— TL

Önemli Not : (1) Öğrenciliğini belgeleyenlere % 50 indirim uygulanır. (2) Ödemeli postalama yapılmaz. (3) PTT ile gönderilmesini isteyenlerin cilt bedeline posta pulu karşılığı 190.— TL ilave ederek önceden havaale çıkarmaları gerekmektedir.

İSTEME ADRESİ :

Binbirdirek Mahallesi
Suterazısl Sokak No. 6/2
Sultanahmet - İstanbul
Telefon : 526 34 11

yanlış bir döviz kuru, faiz uygulaması; gereksiz bir fiyat kontrolü düzeni vs. gibi...) ekonomide çok çabuk büyük çarpıklıklar ve vahim sonuçlar ortaya çıkabilmektedir.

- Nihayet; kapitalist piyasa sistemleri iktisadi buhranlara (business cycles) açıktır. Para getirici bir niteliği yahutta bir piyasa fiyatı olmak kaydıyla hemen her türlü ah-lâksızlığa da müsamaha eder (4).
- Diğer taraftan kapitalist piyasa sistemleri; temelinde özgürlükçü, çoğulcu ve katılımcı oldukları halde, zaman zaman ekonomik güce sahip olan grupların imtiyazlarını koruma endişesiyle yaptığı baskılar veya tarihi olayların gelişmesi içinde sık sık faşizan uygulamalara da sürüklenebilmektedirler.

Ancak, gerçek olan bir husus şudur: Faşist diktatörlük uygulamalarına sürüklenmiş kapitalist piyasa sistemlerini, bu tip uygulamalardan kurtarabilmenin mümkün olduğu zaman zaman örnekleriyle görülebildiği halde (yakın geçmişin Duvalier'leri, Marcos'ları gibi...); Merkezi Plancı - Kolektivist bir toplumun bu tip bir totaliterizmin pençesinden kurtulup demokratik bir düzene geçebildiği bugüne kadar dünyada görülmemiştir. Halen dünyada mevcut bütün özgürlükçü - çoğulcu, demokratik, parlamenter sistemler kapitalist piyasa sistemleri içinde gerçekleşmiş bulunmaktadır (5). Bunun bir tesadüf olduğu kolaylıkla iddia edilemez.

VI – O halde karşımızdaki sorun nedir veya meselenin çözümü nasıl

(4) Bkz. : Heilbroner; adı geçen eser, s. 127.

(5) Bkz. : Heilbroner; adı geçen eser, s. 126.

olacaktır? Açıktır ki, önümüzdeki sorun şudur: Piyasa sisteminin ve özel teşebbüs ile özel mülkiyetin özgürlükçü, çoğulcu, katılımcı, dinamik, yaratıcı, fen ve teknolojiyi geliştirici özelliklerini koruyup, sistemin sakıncalarını giderecek bir tedbirler düzenini geliştirmek.

Böyle bir hedefe varabilmek için alınabilecek tedbirleri ayrıntıları ile bu yazımızda inceleyip, tespit etmek tabiatıyla hem yer olanaklarımızın hem de maksadımızın dışında bulunmaktadırlar.

Belki yalnızca alınabilecek tedbirlerin genel yönleri, başlıca sektörleri ve konuları üzerinde durmak faydalı olabilir.

Tedbirleri kısaca özetlemeden evvel vurgulanması gereken önemli bir husus vardır: Bir piyasa sistemi içinde alınabilecek bütün tedbirler, bu sistemin mantığı içinde işlemlerini zedelememeli; fakat öncelikle sistemin daha dengeli, tutarlı ve daha adil çalışmasını hedef almalıdır. Böyle bir anlayışla alınabilecek tedbirleri, genel kesimler itibarıyla şöylece özetleyebiliriz:

1. Ekonomide rekabeti koruyucu, mümkünse her alan ve kesimde tam rekabet şartlarını tesis edici tedbirler;
2. Ekonomide yeni teşebbüsleri veya yeni bir işe girişme hareketlerini kolaylaştırıcı, koruyucu tedbirler; (İhtimal bu koruyuculuk bir kooperatifçilik hareketi çerçevesinde olacaktır.)
3. Gelir ve servet dağılımındaki aşırı eşitsizlik ve adaletsizliği giderici tedbirler; (Bu hedefe dönük bir vergi sistemi, bütçe sistemi, eğitim sistemi...)

4. Mülkiyeti, özellikle sinai tesislerin mülkiyetini yaygınlaştırıcı tedbirler;
5. Fırsat eşitliğini sağlamaya yönelik tedbirler;
(Her ferde yeteneğinin sonuna kadar okuma ve yetiştirme imkânını tanımak; BEŞERİ SERMAYEYİ GELİŞTİRİCİ TEDBİRLER.)
6. Ekonominin iç ve dış dengesini bozmadan işsizliği önleyici, iş olanacağını çoğaltıcı ve kalkınma hızını sağlayıp yükseltici tedbirler;
7. Ekonomiyi dar boğazlardan ve ekonomik buhranlardan, aşırı iniş ve çıkışlardan koruyucu tedbirler;
8. Ekonominin bürokratik bir jenerasyona ve dolayısıyla gereksiz kaynak israfına, özgürlüklerin gereksiz kısıtlanmasına sürüklenmesini önleyici tedbirler;
9. İnsan ve çevrenin fiziksel olarak sömürsünü önleyici tedbirler.

Günümüzde pek çok yazar yukarıda ana çerçevesini çizmeye çalıştığımız ekonomik tedbirler manzumesini bir piyasa sistemi içinde sosyal-demokratik yeni bir ekonomik yaklaşımın ana noktaları olarak kabul etmektedir (6).

VII – Kapitalist Piyasa Sistemi bünyesel olarak özgürlükçü, çoğul-

(6) Bkz. :

— Assar Lindbeck; «Piyasa Ekonomisi ve Demokrasi - Yeni Solun İktisadi Görüşlerinin Eleştirisi», Çevirisi: Şahin Alpay, İstanbul 1985, s. 91 - 103.

— Geoff Hodason; «The Democratic Economy. A New Look at Planning, Markets and Power», Penguin Books, 1984, England.

cu, katılımcı demokratik düzene, fen ve teknolojik hızlı gelişmeye, ekonomik kalkınmaya elverişli bir gidişe açık olmakla beraber; bu sistem içinde fiilen uygulanan ekonomik politikaların sistemin bünyesine ters düşen sonuçlar yaratmasını önlemek de büyük bir önem taşımaktadır. Yani, sistem içinde günlük politikalar da sistemden ayrı olarak dikkatlerin üzerinde önemle toplanması gerekli bir alandır. Çünkü; sistem kuruluşunda mantıklı olsa dahi ekonomik politikaların uygulanmasında yapılan yanlışlarla hızla dejenere edilebilir. Mesela; ekonomik politikalar israfçı ve dolayısıyla büyük ölçüde enflasyonist bir şekilde tezahür edebilir. Gene bu politikalar yanlış faiz, fiyat ve kur politikalarıyla iç ve dış dengeyi bozarak ekonomiyi bir çıkmazdan diğerine sürükleyebilir. Kalkınmanın hızını kesebilir veya durdurabilir. Sistemi, aşırı bir bürokratik yozlaşma içine sürükleyebilir. Kısaca; sistem mantıklı, uygulama çok mantıksız olabilir. Bir aşamada uygulama geriye yansıyarak sistemi de kökünden sarsacak sonuçlar yaratabilir. Onun için özgürlükçü, çoğulcu, parlamenter, kapitalist bir piyasa sisteminde cari ekonomik politikanın sisteme uygun, tutarlı olması; sistemin kendisi kadar büyük bir önem taşımaktadır.

Kapitalist serbest bir piyasa sistemini kabul edenler, böyle bir sistemin gereklerini bilmeli ve ekonomik-sosyal politikalarında bunları yerine getirmeye de hazır olmalıdırlar.

◆ Sakın sofrada tartışmaya kalkmayın; nasıl olsa aç olmayan kazanacaktır.

Whately

DIŞA AÇIK BİR EKONOMİDE KISITLAYICI PARA POLİTİKASININ EKONOMİK ETKİLERİ

PROF. DR. DÜNDAR SAĞLAM

ENFLASYON ve cari ödemeler dengesi açığı, mevcut üretime oranla talep fazlalığından kaynaklanan ekonomik hastalıklardır.

Bu durumu düzeltmek ya üretim artışı sağlamak ya da talebi kısmakla mümkündür. Bunlardan üretim artışını sağlamak, enflasyon dönemlerinde oldukça güç hatta imkânsız olduğundan talep kısıcı politikalara başvurmak daha gerçekçi bir yol olmaktadır. Dolaysız kontroller bir yana bırakıldığında, iç talebi daraltmanın iki yolu vardır: Bütçe politikası ya da para politikası uygulanmasına ağırlık vermek. Her iki politikanın arz üzerinde etkileri vardır. Ayrıca değişken kur rejiminde her iki politika paranın dış değeri üzerinde de etkili olur. Bu yazı söz konusu politikaların dış etkileri üzerinde yoğunlaşacaktır.

Aşırı talebin hacmi ve bu talebi azaltmak için başvuru olan kısıtlayıcı para politikasının yarattığı sorunlar tartışmamızın temelini oluşturmaktadır. Bu sorunları anlayabilmek için evvela para politikasını tanımlamak ve kur sisteminin (değişken veya sabit) iktisat politikasını nasıl etkilediğini bilmek gerekmektedir.

Sabit kur rejiminde, bütçe politikası genellikle iç talep üzerindeki baskıları kontrol etmede, para politikası ise, kambiyo kurunun değerini muhafaza etmede kullanılmaktadır. Değişken kur sisteminin ise, kamu otoritesine bağımsız bir para politikası uygulamasına imkân verdiği için üstünlüğü olduğu ileri sürülür. Değişken kur rejiminin monetaristler nezdindeki çekiciliği de buradan kaynaklanmaktadır.

Bununla birlikte, geniş bir kamu sektörünün bulunduğu liberal bir ekonomide, iç talebin kontrol edilmesinde, sadece para politikasına başvurulması, değişken kur sistemi uygulanırsa bile, hem etkisiz olmakta hem de pahalı bir araç haline gelmektedir. Bu tür bir politika arz üzerinde olumsuz etkiler yarattığı gibi, dış ekonomik sonuçları da zararlı olmaktadır. Örneğin kambiyo kurlarında istikrarsızlıklar yarattığı gibi, iç üretim maliyetlerinde iniş ve çıkışlara sebebiyet vermektedir.

Değişken kur sisteminin bir ülkede uygulanması, bütçe politikasının iç talebi kontrol etmek sorumluluğundan kurtulması demek değildir. Aslında doğru olan, para politikasının, bütçe politikasına eşlik etmesi ve milli ekonomi politikasının bir parçası olarak görev yapmasıdır.

Dışa açık ekonomilerde sabit kambiyo kuru rejiminde, bağımsız bir

para politikası uygulamak önemli ölçüde zorlaşmaktadır. Bilindiği üzere serbest bir ekonomide, para politikası, kredi arz ve talebine hâkim olmak için para maliyetine etki yapmak suretiyle işlemektedir. Fakat sabit bir kambiyo kurunu muhafaza etmek mecburiyeti, sistemin bu şekilde işleyişini büyük ölçüde aksatmaktadır. Örneğin içerideki faiz oranları yabancı ülkelerdeki faiz oranlarına nispetle artmaya başladığında, sermaye hareketlerinde kısıtlama olmaması durumunda, dışarıdan ülkeye doğru yeni bir kredi akımı kendini göstermektedir. Bu akım kambiyo kurunun yeni bir düzeye ulaşmasına kadar devam eder. Kambiyo kurunun değişmezliği, milli para otoritelerinin talebi karşılayan yeterli dövizî tedarik etmek konusunda piyasaya müdahalede bulunmasını zorunlu kılar. Böyle bir süreç içinde, yurt içindeki fazla talebin elimine edilmesi hemen hemen imkânsız hale gelmektedir.

İstikrarsızlığın Doğurduğu Tehlikeler

Böyle bir rejimde sadece para politikasına başvurmak önemli bir istikrarsızlık kaynağı oluşturmaktadır. İki ülke örneğini ele alalım. Bu ülkelerden birisi fazla talep ve enflasyondan ıstırap çekerken, diğesinde böyle bir durum söz konusu olmasın. Bu iki ülkeden birincisinde reel faiz oranı enflasyon nedeniyle düşeceğinden nominal faiz oranlarında yükselme kendini gösterecektir. Reel faiz oranını arttırmak için nominal faiz oranlarının yükseltilmesi, sabit kambiyo kurlarının geçerli olduğu düşünüldüğünde, ikinci ülkeden birinci ülkeye kredi akımını tahrik edecektir.

Bu gelişme fazla talep bulunmayan ülkede kısıtlayıcı politikaların uy-

gulanmasını zorunlu kılar ve fazla talebin istikrar içindeki bu ikinci ülke tarafından finanse edilmesine yol açar. Enflasyonun bulunduğu ülkede suni yollarla nominal faiz oranlarının düşürülmesine çalışılması doğru değildir. Bu süreç uzun süre devam ederse, cari ödemeler dengesi yeni bir devalüasyon yapıncaya kadar bozulmaya devam eder. Bu aşamada para, aksi istikamette yön değiştirerek ülkeyi terk eder ve şiddetli kısıtlayıcı bir para politikasının uygulanmasını zorunlu kılar. Ekonomiyi bu şekilde sarsan politikaların uygulanmasının ideal bir yöntem olmadığı açıktır.

Bütçe Politikası ile Para Politikası Arasında Uyum Zorunluluğu

Genel olarak, sabit kambiyo rejiminde, bütçe politikası iç talebi kontrol etmeye yaradığı halde, para politikası ödemeler dengesini (cari ödemeler ve sermaye hareketleri ile) kurmakta etkili olmaktadır. Gerçekten faiz hadlerinin yükselişi, dışa açık sermaye hareketlerinin serbest olduğu bir ekonomide, yabancı sermayenin ülkeye akışına yol açar.

Politikalar arasında görev dağılımı yeterince açık olmasına rağmen her iki politikanın kullanımı asgari bir ahengi zorunlu kılmaktadır.

Yukarıda belirttiği üzere, cari ödemeler dengesi bozulduğunda sermaye ülkeden çıkmaya başlar ve devalüasyon yapmak kaçınılmaz bir hal alır. Bu aşamada faiz hadlerini yeterince yükseltmek suretiyle bir kısım sermayenin çıkışını önlemek mümkün olabilir. Ancak bu durumda reel faiz oranlarının aşırı derecede yükselmesini göze almak gerekmektedir. Bu yükselişin arz ve talep üzerindeki

olumsuz etkilerini gidermek için hükümetin bütçe politikasını uygun biçimde kullanması gerekir. Bu görüş realist ve kabul edilebilir olmakla birlikte, söz konusu intibakın, bütün yükünü özel sanayi kesiminin yüklenmekte olduğu unutulmamalıdır. Çünkü bu suretle özel sanayi kesiminin maliyetleri yükseldiğinden, dengesizlik kronik hale gelir.

Para politikası bütçe politikasına yardımcı olmalıdır veya vice versa. Her iki politika aynı istikamette kullanılmalıdır. Kısıtlayıcı bir bütçe politikası ile gevşek bir para politikası aynı anda uygulanmamalıdır. Aynı şekilde sıkı para politikasının genişleyici bir bütçe politikası ile birlikte uygulanmasından kaçınılmalıdır. Her iki politikanın uyumlu bir biçimde kul-

lanılmasına özen gösterilmelidir. Fakat bu uyumun pratikte sağlanamadığı genellikle karşılaşılan bir durumdur.

Şimdi değişken kur sisteminde iki politikanın etkilerine bakalım. 1970'li yılların başında, değişken kurların dünyada uygulanmaya başlanması, para politikasını dış kısıtlamalardan bağımsız kılaacağı ve onu iç talebin yönetilmesi hedefinin hizmetine sokacağı düşünülmüştür. Değişken kur rejiminde, milli para otoriteleri, dövizlerinin uluslararası değerini sabit tutmak gibi bir mecburiyet altında değildirlir. Resmi müdahale olmadıkça, yabancılar milli dövizini ancak satmak isteyenler bulunduğu takdirde elde edebilirler. Bu durumda toplam miktar sabit kalır, ancak fiyat yani döviz kuru, arz ve talebi eşitleyecek şekilde değişikliğe uğrar.

Monetaristlere göre sıkı para politikası enflasyon sorununu otomatikman çözer ve bu durumda bütçe politikası önemini tamamen yitirir. Bu görüş dünyayı yanıltmıştır. Bu türlü politik bir tercihin maliyetine bütünüyle özel sektör endüstri kesimi katlanmak zorunda kalmıştır. Kısıtlayıcı para politikasının arz üzerindeki olumsuz etkileri genellikle unutulmuştur. Bütçe politikasının desteği olmaksızın bu politikayı uygulamada direnmek, özel sanayi gelişme hedefi ile çelişen bir tutumdur.

Kısıtlayıcı para politikasının önemli negatif dışsal etkileri vardır. En azından uluslararası finans piyasalarında anlamsız karışıklıklara ve dalgalanmalara neden olarak dış ticaret hacminin daralmasına yol açmaktadır. Bilindiği üzere, değişken kurların geçerli olduğu bir ekonomide, bütün

E S Yayınları Sunar:

VECDİ ÜNAY

3182 Sayılı
Bankalar Kanunu Gerağınca

BANKALARCA İÇ TİCARETİN VE SANAYİNİN FİNANSE EDİLMESİ USULLERİ

Bankaları, bankacıları ve iş çevrelerini
yakından ilgilendiren kaynak kitap

400 sayfa (büyük boy) - 1.650.- TL (KDV dahil)

İsteme Adresi:

Ekonomik ve Sosyal Yayınlar A.Ş.
Binbirdirek Mah., Suterazisli Sokak No. 6/2
Sütlüce - İstanbul
Telefon: 526 34 11

Not: Kitabı almak isteyenler, bedelini,
Ziraat Bankası Beyoğlu Şubesi'ndeki 768,
İç Bankası Türece Şubesi'ndeki 1541,
Akbank Türece Şubesi'ndeki 4512 no.lu hesaplarımızdan birisine,
"kayıp bedeli olduğuna belirlenerek" havale etmeli,
ad ve adreslerini tarafımıza bildirmelidir.
Ödemeli postalamaya yelpazlenmektedir.

dövizlerin değeri, piyasaya katılanların gelecek hakkındaki beklentileri ve döviz ihtiyaçları tarafından belirlenir. Geleceğe bakış açısı kambiyo işlemlerinin miktarı ve vadelerini de etkilemektedir. Kambiyo kuru ve faiz oranları konusunda yapılan tahminler, peşin döviz piyasasındaki işlem hacmini belirler. Uluslararası arbitrajın kârlı olması için iç ve dış faiz oranları farkı ile vadeli döviz piyasasındaki iskonto oranının birbirine eşit olması gerekmektedir. Faiz oranlarındaki bütün değişiklikler uygun bir arbitraj olanağı sağlayarak peşin piyasadaki döviz kuruunu değiştirirler. Örneğin yabancı bir ülkedeki faiz oranının yükselmesi, iki paranın verimini eşitlemek için, döviz değerinin giderek aşınmasına yol açar. Böyle bir durumda kısıtlayıcı para politikasının uygulanması döviz kuruunun evvelce belirlenen döviz kuru üzerinde bir değer almasına sebep olur.

Cari Ödemeler Dengesi Bakiyesinin Önemi

Uluslararası faiz oranları ile vadeli döviz piyasası iskonto oranı arasındaki farkın sabit kaldığı kabul edildiğinde, döviz kuru ile ilgili tahminlerdeki değişimler peşin döviz kuru ile ilgili tahminlerdeki değişimler peşin döviz piyasasını etkilemektedir. Peşin döviz kuruunun sabit bir miktar primini de içeren vadeli döviz kuruunu izlemesi şarttır.

Döviz kuruunu belirleyen çeşitli faktörler arasında ödemeler dengesinin durumu özel bir yer tutar. Cari ödemeler dengesi negatif bakiye verirse, açığın büyümesi, yabancı dövizlere karşı olan talebi arttırıcı rol oynar. Bu durumda ülke dövizini giderek değer yitirir. Mali ortamda mey-

dana gelen bu değişiklikler döviz kuru konusundaki tahminlerin de değişmesine sebebiyet verir. Cari ödemeler dengesinin fazla vermesi bu ülkenin kazandığı gelirle borçlarını son santimine kadar ödeyebileceğinin bir kanıtıdır. Para akımlarının sürekli olarak kaynaştığı bir dünyada cari işlemler dengesinin durumu, bu ülkenin dış dünya karşısında zenginliğinin net olarak artıp artmadığını gösteren bir ölçü olmaktadır.

Cari ödemeler dengesindeki fazlalık bu zenginliğin artmakta olduğunu, açık ise, net çıktıların diğer bir deyimle borçlanmanın yükselmekte olduğunu bize gösterir.

Bir ülkenin ödemeler dengesi bozulduğunda, dövizinin gelecekteki değerine olan güven zayıflayacaktır. Çağımızda bütün piyasalar giderek daha mükemmel hale geldiğinden, bilgileri toplamak ve karar vermek için gerekli süre çok kısalmıştır. Dünya döviz piyasasında görev yapanlar beklenmeyen olaylar ve değişimlerin kestirilmesinde öncelik kazanmak istemektedirler.

Bir ülkenin cari ödemeler dengesine etki yapan sayısız faktör bulunmakla birlikte bunları iki ana grupta toplamak mümkündür: 1) Üretim maliyetleri veya nisbi fiyatların durumu. 2) İç talep üzerinde ne ölçüde baskılar bulunduğu.

Görüldüğü üzere bir tarafta ülkenin dış dünya karşısındaki üretim kapasitesinin düzeyi bulunmakta, diğer tarafta iç talep üzerindeki baskılar yer almaktadır. Her iki faktörü birlikte değerlendirmek gerekmektedir. Bu bakımdan son yıllarda çeşitli ülkelerde aşırı talebin analizine verilen önem artmıştır. İşte bu noktada, ülkede uygulanan para politikası döviz kurla-

rının tahmininde yararlı rol oynamaktadır. Tabii para politikasının rolünü iyi oynaması, bu politikanın ödemeler dengesi ve aşırı talep üzerindeki etkisine bağlı olacaktır.

Aşırı Talebin Azaltılması

Sıkı para politikasının enflasyonu düşürmesi, toplam aşırı talepteki özel sektörün payının azaltılması ile mümkündür. Bu durumda ekonomide nisbeten yüksek faiz oranlarının geçerli olması fazla talebin azaltılmasında rol oynamakla birlikte, bunun ülkede üretilen malların rekabet gücünü olumsuz yönde etkileyerek iç pazarda yabancı malların yaygınlaşmasına yol açtığı unutulmamalıdır.

Ayrıca para politikası yoluyla, iç talebin azaltılmasının iç arzı da aynı yönde etkilediği görülmektedir. Arzdaki azalmanın iç talebi tekrar kısıtlayarak daralmayı kümülatif hale getirmesi mümkündür. İthalatın kısıtlanması, fiyatların kontrolü gibi önlemlere başvurmak, hastalığın gerçek nedeni yerine görüntüleriyle uğraşmaya benzer. Bu tip müdahalelerin temel sorununun çözümünde yararlı olmadığı, ekonomide ortaya çıkacak kötü sonuçları ertelemekten öteye bir etki yaratmadığı bugün bilinmektedir.

Kambiyo kuru ve faiz oranları üzerinde etki yapmaksızın iç talebi azaltacak başka bazı araçlar vardır. Bunlardan bir tanesi, özel sektörün kullandığı kredi arzını azaltacak kredi kontrollerine başvurmaktır.

Bu önlemler kısa vadede etkili olmakla birlikte, ikincil bazı kötü sonuçları ortaya çıkarmaktadır. Örneğin rekabet üzerinde zararlı etkileri olmakta, küçük işletmelerin gelişmesini engellemekte, finans sisteminde çeşitli sapmalara sebebiyet vermektedir.

Özel sektör talebini azaltmak için başvurulabilecek bir diğer yöntem, bir gelirler politikası uygulamaktır. Bu politikanın da piyasa sisteminde çeşitli sapmalara yol açtığı bugün bilinmektedir. Piyasada rekabeti bozmayan temel çözüm, kamu kesimi ihtiyaçlarını frenlemek, bütçe açıklarını azaltmaktır. Talebi azaltmaya yönelik bir bütçe politikasının arz üzerinde negatif bazı ikincil etkileri olabilir. Ancak bunun çok önemli boyutta olmadığını ileri sürebiliriz. Burada asıl önemli olan artırılan verginin tasarrufu azaltan gelir vergisi mi, yoksa tüketimi kısan dolaylı bir vergi mi olduğudur. Bazı hallerde, tüketiciye verilen subsansiyonların kaldırılması ve veraset vergilerinde değişiklikler yapmak suretiyle üretim kapasitesini olumlu yönde etkileyerek talebi kısmak mümkün olabilmektedir. Aşırı talebin bu araçlarla azaltılması cari ödemeler dengesini iyileştirebileceği gibi, gelecek hakkındaki beklentileri de düzeltir. Bu politika döviz piyasasında kısa vadede görülen aşırı dalgalanmalara sebep olmaksızın, kambiyo kurlarının istikrar kazanmasını da sağlar.

Para Politikası Kısır Döngüsü

Ödemeler dengesi açıklarının ve enflasyon sorununun aşırı talepten ileri geldiği her yerde kabul gören bir düşünce değildir. Bu sorunların bize dışarıdan empoze edildiği ve müdahale edilmediği takdirde kendiliğinden ortadan kalkacakları şeklinde bir görüş de vardır. Buna göre kendi hallerine bırakıldığında bu sorunlar çözümlerini bizzat yaratırlar. Örneğin döviz kuru değerini yitirir, borsa sarsılır. Bu baskılara karşı koymak için dar para politikası izlemek zorunlu hale gelir. Kısıtlayıcı para politikasının iç

talebi daralttığı bir gerçektir. Ancak bu politikanın kısa dönem kambiyo kuru ve ekonomide üretim kapasitesi üzerinde negatif etkiler yarattığı unutulmamalıdır.

Para politikası talebi azaltır, fakat bunun özel sektör endüstri maliyetlerini arttırarak yabancı üreticilere karşı rekabeti olumsuz yönde etkilediği görülmektedir.

Sıkı para politikası yalnız kredi maliyetlerini arttırmakla kalmaz. Faiz hadlerinin yükselmesi sonucu kambiyo kurlarının değişmesine de yol açar. Bu gelişmeler yerli firmaların yurtiçi ve yurtdışı pazarlarda rekabet gücünün kaybolmasına sebebiyet verir. Ekonominin potansiyel arz kapasitesinde önemli azalmalar ortaya çıkar. Aşırı talepte belli bir azalmayı gerçekleştirmek için para politikası arzdaki bu daralmayı gidermede daha fazla kısıtlayıcı olmak zorundadır. Bunun sonucu olarak faiz hadlerinin tekrar yükselmesi kambiyo kurunu etkileyecektir. Faiz hadlerinin talebi kısımda yararlı olması için bu yükselişin reel anlamda olması gerekir. Bunun ise ülkede geçerli nominal faiz oranlarının yükselmesi demek olduğu unutulmamalıdır.

Bir ülkede bütçe politikası ile çelişen ölçsüz bir para politikası uygulanırsa, kambiyo kurlarında geniş hareketler görülmesi kaçınılmazdır. Kambiyo kurlarındaki söz konusu değişikliklerin uluslararası politik ve ekonomik ilişkiler üzerinde zararlı etkileri olduğu bilinmektedir.

Gerçek dünyada para politikasının aşırı kullanımından doğan dış karışıklık ve istikrarsızlıklara sayısız örnekler gösterilebilir. Dolar, sterlin, mark gibi dövizlerin değerinde son yıllarda görülen iniş ve çıkışlar bunun kanıtıdır.

Para politikasının ölçsüz bir biçimde uygulanmasının uluslararası ticaret ve ekonomik büyüme üzerinde kötü etkileri olduğu bugün artık geniş bir çevre tarafından bilinmektedir. Amerika Birleşik Devletleri'nde son yıllarda görülen yüksek faiz oranları çeşitli ülkelerin şikâyetlerine yol açmıştır. Dünyanın en önemli dövizini sağlamak A.B.D.'ye düşen bir görev ve sorumluluktur. A.B.D. sıkı para politikasına öncelik vermekle birlikte bütçe açıklarının büyümesinden kaygı duymamıştır. Kısaca para politikası ile bütçe politikası aynı yönde değil aksi yönde uygulanmıştır.

Bu politikanın uygulanmasından doğan dolar üzerindeki şiddetli dalgalanmalar uluslararası para piyasalarında önemli etkiler yaratmıştır. Başlangıçta bağımsız bir para politikası uygulamak amacıyla değişken kur sistemi bir araç olarak devreye sokulmuştur. Oysa sonuç düşünülenin aksi olmuştur. Çünkü değişken kurların geçerli olması halinde, kısıtlayıcı para politikası önlemlerinin kambiyo kurlarını dalgalandırması diğer ülkeler üzerinde derin etkiler yaratmaktadır. Dolar gibi dünya ticaretinde önemli yer tutan bir dövizin söz konusu olması halinde bu etkilerin hacmi ve şiddeti artmaktadır. Talebi besleyen açık bütçe politikası izlendiği sürece para politikası yardımıyla enflasyonu düşürmek mümkün değildir. Özel kesim sanayii ve uluslararası ticaret üzerinde bu görüşün zararlı etkileri her gün, kendini göstermektedir.

◆ Yalanı söküp atmadan gerçeği dikmeye kalkışma, tutmaz.

Cenap Şehabettin

HİZMET VERMEKTEN MUTLUYUZ

İnsanlar
çalışır, üretir, tasarruf yapar,
kredi alır, ticaret yapar, iş kurar...

Gencinden yaşlısına,
çalışanından emeklisine
insanların "Banka"ya ihtiyacı vardır.

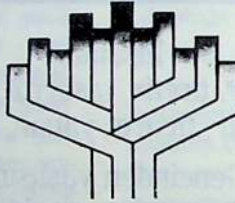
Anadolu Bankası
bu ihtiyacın bilinci ile,
en iyi hizmeti vermenin
çabası içindedir.

Anadolu Bankası
"Banka"yı gerektiren her konuda,
her türlü bankacılık hizmetini
vermekten mutludur.

 **ANADOLU
BANKASI**

Hazine Bankası

50 Yıldır Güvenilir Sigortacılığın Temsilcisi Ankara Sigorta

Ankara Sigorta 1936 yılında kuruldu;
Türkiye İş Bankası, Etibank, Türk Ticaret Bankası'nın
elbirliğiyle, sağlam doğdu. O günden bugüne gelişti, büyüdü.

Ülkemizin belli başlı büyük,
önemli kuruluşlarının
sigortasını üstlendi.

Destek gücünü anında
sunabilen, Türkiye'nin
önemli sigortacısı oldu.

50 yılın verdiği sigortacılık
tecrübesiyle, güvencesini
birleştirdi.

Güvenilir sigortacılığın
temsilcisi oldu.

ANKARA **SİGORTA**
"Sağlam Sigorta"

Genel Merkez: Bankalar Cad. No.80 Karaköy-İstanbul
Tel. 143 13 85 (5 hat) Telex 24394 ASUR TR

Türkiye Ekonomisini Araştırmada Yeni Bir Yöntem

PROF. DR. ZEYYAT HATİBOĞLU

I - GİRİŞ

İNSANLARIN ekonomik yaşantısının en toplu bir biçimde belirlenmesi, ulusal gelir ile olur. Ulusal gelirdeki artış oranı ise amaca ne ölçüde ve hangi hızla gidildiğini gösterir. Buna göre Türkiye'nin amaca ne ölçüde ulaştığı görülmek istenirse, ulusal gelirdeki artış hızına bakarız.

1950 - 1985 yılları arasında birleşik faiz hesabı ile Türkiye'nin ulusal geliri, sabit TL ile % 5,6 oranında artmıştır. Yani bu dönem içerisinde ülkemizde üretilen mal ve hizmetler her yıl ortalama % 5,6 oranında çoğalmıştır. Acaba bu oran tatmin edici midir? Bu soruya cevap verebilmek için, bu rakamı bazı ölçülerle karşılaştırmak gerekir. Örneğin, 1960'lardan beri uygulanan ilk dört kalkınma planımızda gelir artış hızının % 7 ve % 7,5 arasında bulunması istenmiştir. % 5,6 bu amaçlara bir ölçüde yakındır. Gelir düzeyi Türkiye'ye yakın birçok dünya ülkelerindeki gelir artış hızı 1950 - 1985 döneminde aşağı yukarı bu düzeylerde.

Yukarıda belirtilen rakamlara bakmak sureti ile Türkiye'nin 1950 - 1985 yılları arasındaki ekonomik performansının dünya ölçülerine göre or-

talama düzeylerde, Türkiye planıcılarının isteklerine göre az da olsa bir miktar düşük olduğu sonucuna varılabilir.

Türkiye ekonomisinin 1950 - 1976 arasındaki performansına bakılacak olursa, ulusal gelir artış hızının 1950 - 1985'teki rakamlara göre daha yüksek bulunduğunu gözleriz. Şöyle ki 1950 - 1976 yılları arasında ortalama gelir artış hızı % 6,6 olmuştur. % 6,6 ile % 5,6 arasındaki fark, Türkiye ekonomisinin 1976 - 1985 yılları arasında eskiye oranla düşük düzeylerde büyümesinin sonucudur.

Nitekim 1976 - 1985 yılları arasında ulusal gelirdeki büyüme % 3,1 olmuştur. Bu oran, hem eski yıllara, hem de dünya ekonomisindeki performansa göre bir hayli düşüktür.

Ülkemizdeki ulusal gelir artış hızını, uluslararası ölçülerle belirlemek istersek, bunun en doğal yolu uluslararası para niteliğindeki dolar ile ölçüm yapılmasıdır. Buna göre sabit dolar ile ulusal gelir artışı 1950 - 1985 yılları arasında % 4 olmuştur. Bu oran sabit TL ile (yani fiilen verilen mal ve hizmet miktarı) yapılan hesaplara göre bir hayli düşüktür. Aynı şekilde hesaplar dolar ile yapıldığında, Tür-

kiye'nin son 35 yıllık performansının dünya ülkelerine göre de oldukça düşük bulunduğu ortaya çıkmaktadır.

Ulusal gelirimizdeki gelişme 1950-1976 yılları için sabit dolar olarak hesaplanırsa, bunun bir önceki rakamdan bir hayli yüksek olduğu görülmektedir. Gerçekten 1950 - 1976 döneminde yıllık ortalama ulusal gelir artış oranının dolar olarak % 6,57 olduğu hesaplanmaktadır. Bu oran hem aynı dönem için TL ile yapılan hesaplara çok yakındır, hem de 1950 - 1976 yılları arasındaki dünya ekonomilerinin ortalama gelişme hızlarından yüksektir.

% 6,57 olarak görülen rakamı % 4'e çeken olay, kuşkusuz Türk ekonomisinin gelişmesinin 1976 - 1985 dönemi arasındaki yavaşlamasıdır. Nitekim bu dönemde ulusal gelir sabit dolar ile % 21,7 az olmuştur. Halbuki TL ile artış oranı % 31,6 idi. Ayrıca 1981 - 1985 yılları arasına bakılacak olursa, dolar ile ifade edildiğinde Türkiye ekonomisinin % 33 oranında geri gittiğini, yani ulusal gelirin azaldığını görüyoruz.

Görülüyor ki, Türkiye ekonomisinin performansını TL yani gerçek olarak üretilen mal ve hizmetler ile ölçersek varılan sonuçla, dolar ile ölçmekle varılan sonuç arasında bir hayli fark vardır. Acaba bunların hangisi doğrudur; yani gerçek performansı hangi rakam gösterir? Bu soruyu cevaplandırmadan önce son yıllarda kişi başına düşen gelire bakalım.

Dünya Bankası atlasına göre 1979 yılında Türkiye'de kişi başına düşen gelir 1.380 dolardı. 1981 yılında bu rakam 1.540 dolar olmuştur. Halbuki 1985'te yapılan hesaplar, bu yılda kişi başına düşen ulusal gelirin 1.064 dolar olduğunu gösteriyor. Yani 4 yıl

içinde kişi başına düşen gelirin % 30 dolaylarında azaldığını görüyoruz. Halbuki sabit TL ile hesaplar yapılmıca, bu 4 yıl içinde Türkiye'de kişi başına düşen ulusal gelirin % 8 - 9 dolaylarında arttığını görüyoruz. Acaba bunlardan hangisine itibar edeceğiz?

II - Ulusal Geliri Dolarla mı, TL ile mi Ölçelim?

Türkiye'de kamuoyunu oluşturan iktisatçılar TL ile yapılan ölçümlerin daha gerçekçi bulunduğunu savunurlar. Nitekim TL ile yapılan hesaplar gerçek mal ve hizmet artışını gösterir. Eğer TL ile hesaplar ulusal gelirin % 5 arttığını gösteriyorsa, bunun anlamı üretilen mal ve hizmetlerin % 5 artmasıdır. Halbuki dolar ile yapılan hesaplar doların resmi kurunun şu veya bu şekilde belirlenmesi ile ilgilidir. Örneğin bugün 670 TL olan 1 dolar, yarın 60 TL artırılır, yani 730 liraya çıkarılırsa, ulusal gelir % 10 azalmış gibi görünecektir. Halbuki ulusal gelirden bir günde gerçek bir değişiklik olmamıştır.

Türkiye'de 1950 yılından bugüne kadar doların kuru Ankara'daki bürokratların anlayış ve istekleri doğrultusunda belirlendiğine göre, ulusal gelirdeki değişiklikleri dolar ile belirlenen değerlere göre değil, gerçek durumu gösteren sabit TL ile göstermek, olayları anlamak bakımından çok daha doğrudur. İşte Türkiye'de iktisatçılar böyle düşünür.

Gelir artışlarını dolar ile ifade etmemenin bir nedenine daha değinir iktisatçılarımız. Bu da dolar kurunun dünya pazarlarındaki dalgalanmasıdır. 1979 yılında doların değeri 2 Alman Markı'nın altına inmişti. Halbuki 1984 yılında doların değeri 3 Al-

man Markı'nı geçti. Yani dolar % 50'den fazla yükseldi. Buna göre Türkiye ulusal gelirinin % 30 azalması doğal olmalıdır. İlk bakışta doğru gibi görünen bu sonucun anlamlı bulunmadığını son olaylar göstermiştir. Nitekim 1986 yılının Nisan ayında uluslararası pazarlarda doların değeri 1981 yılındaki değerine göre düşmüştür. Türkiye'de 1981 yılında kişi başına gelir 1.540 dolarken, şimdi hesap yapılırsa 900 dolar civarında bir rakam bulunacaktır.

1981 ve 1986 yıllarının Nisan ayında dolar dünya pazarlarında yaklaşık aynı değerdeyken, Türkiye'de kişi başına düşen ulusal gelir % 35 dolaylarında azalmıştır. O halde doların dünya pazarlarındaki değeri, dolarla ifade edilen ulusal gelirimizi etkilememektedir.

Buraya kadar yazılanlar ulusal gelir değişmelerini dolarla değil, sabit TL ile ölçme gereğini göstermektedir. Acaba dolarla yapılan hesaplamalara hiç önem vermeyecek miyiz? Acaba bunlar hiçbir anlam ifade etmez mi?

Kanımcı uzun bir dönem için dolar ile yapılan hesaplar son derece anlamlı olmaktadır. Bu nedenle ekonomimizin uzun bir dönem içindeki performansını anlayabilmek için dolarla yapılan hesaplara TL ile yapılan hesaplara oranla daha fazla itibar etmek gerekmektedir. Şimdi, bunun nedenlerini açıklayalım.

Bu olayı anlayabilmek için Türkiye'de gelir artışının nasıl gerçekleştiği olayına bakmak gerekir. Türkiye'de 1950 - 1976 yılları arasındaki gelir artışı olayı, o yıllarda uygulanan içe dönük endüstrileşme ile yakından ilgilidir. Nitekim Türkiye'de, kurulan endüstrinin üretim maliyeti hiç göz

önüne alınmadan bu politikaya yıllar boyu devam edilmiştir. Türkiye'nin ulusal geliri o yıllarda ortalama olarak % 6,2 artmıştı. Fakat ulusal gelirin dış ülkelere satılan bölümünün oranı (yani ihracat/ulusal gelir) % 7'den % 4'lerin altına inmişti. Halbuki Türkiye'ye benzeyen ülkelerde, ulusal gelirin % 15 - 16'sı ihraç edilmekteydi. Yani Türkiye'nin üretim maliyetleri ihracata olanak vermiyordu. Üretim maliyeti, yani ülkedeki kaynakların verimliliği (verimliliği) dış ülkelere göre düşük bulunmaktaydı.

Verimliliğin yüksek veya düşük olmasını anlayabilmek için bir ölçü birimine, bir makyasa (standarda) ihtiyaç bulunduğu açıktır. Üretilen malların dış ülkelere satışının yapılmayışını Türkiye'de verimin düşük olması şeklinde yorumlama eğilimi varken, gözlenen başka bir olay bu kaniyi destekleyici nitelikteydi. O da tarım kesimi ve tarım dışı kesimler arasındaki gelir farklarıydı. Nitekim dünya ölçülerine göre tarım kesimiyle tarım dışı kesimlerde oluşan kişi başına düşen gelir arasındaki fark 2,5/1 olmalıydı. Yani tarım kesiminde çalışan bir kişi 100 TL kazanırken, tarım dışı kesimlerde çalışan bir kişi 250 TL kazanmalıydı. Halbuki Türkiye'de kazanç farkları katsayısı 4'ü aşmaktaydı.

Özetlemek gerekirse; hem ihracatın azalması, hem de tarım kesimi ile tarım dışı kesimler arasındaki gelir farkları, Türkiye ekonomisinde kaynak kullanımının verimsiz bulunduğu şeklinde yorumlanamaz mıydı? İki olayı, aynı olaya değişik biçimde bakmak şeklinde yorumlamıştım. Acaba bu yorum ne ölçüde doğru olabilirdi? Acaba ihracattaki gerilemenin nedeni verimlilik azalması mı, yoksa başka şeyler miydi? Tarım kesimi ile ta-

rim dışı kesimler arasındaki gelir farklarının ihracattaki azalma ile ne gibi bir ilişkisi vardı?

III – İhracatın Düzeyi ve Gelir Artış Biçimi

Türkiye’de ekonomik kalkınmanın içe dönük bir endüstrileşmeye dayandığı bilinir. Buna göre Türkiye, kaynaklarının önemli bir bölümünü, kurulan endüstrinin maliyetine bakmaksızın içe dönük endüstrileşmeye yöneltmişti. Bu gelişme biçimi kuşkusuz ihracatı zorlaştıran cinstendi. Nitekim Türkiye kaynaklarını karşılaştırmalı üstünlükleri bulunan alanlarda kullanmadığı, her ne pahasına olursa olsun ülke içinde talep edilen her çeşit malların üretiminde kullandığı cihetle ihracat yapmakta zorluk çekmekteydi. İthalatı ikame eden endüstrinin maliyeti yüksekti, bu malları ihraç etmek mümkün olmuyordu. Ülkenin üretimi artıyor, fakat ihracat ulusal gelire göre nispi olarak geriliyordu. Dış ülkelere göre verimli üretim yapılmaz ise, bunu ihraç etmenin yolu var mıydı? Yani ihracatımız artırılabilir miydi?

Yerleşmiş bazı görüşlere göre dış ülkelere satış bir döviz kuru ve üretim miktarı sorunuydu. Eğer bir ülkede üretim varsa ve döviz kuru yeterli derecede yükseltilir ise, bunu satmamak için herhangi bir sorun yoktu.

Türkiye 1979 yılına kadar üretimini artırmış, fakat döviz kurlarının gerçek değerini 1950’lerdeki düzeyinde tutmuştu. Yani doların Türkiye ve ABD’deki enflasyonlardan arındırılmış değeri, 1979 yılında 1950’ye göre aynı bulunmaktaydı.

1950 yılında ulusal gelire göre zaten düşük olan ihracat, bir yandan üretimin pahalılaşması, diğer yandan

gerçek döviz kurlarının düşük tutulması nedeni ile daha da azalıyordu. O halde ihracatı artırmanın iki yolu vardı: (i) Ülke kaynaklarını karşılaştırmalı üstünlükleri yüksek bulunan endüstrilere kaydırmak, (ii) döviz kurlarını gerekli biçimde artırmak; veya her ikisini birden.

Acaba Türkiye’de 1980’den sonra neler oldu?

IV – 1980 Sonrası Türkiye Ekonomisi

24 Ocak 1980’de alınan önlemler, Türkiye ekonomisinde ihracat sorununu çözmüştü. Geleneksel olarak ulusal gelirin % 6’sı dolaylarında olup son yıllarda % 4’ün altına inen ihracat 1985 yılında ulusal gelirin % 15’ini aşmıştı. Ancak bu gelişmeden verimin arttığı sonucuna mı varılabilirdi, yoksa ihracatın artması gerçek bir devalüasyon olayı ile mi ilgiliydi? Şimdi rakamlara bakalım: 1950 - 1980 yılları arasında Türk parasının dolar karşısında gerçek değeri yaklaşık olarak % 40 düşürülmüştü. Yani 1950 - 1980 yılları arasında dolara göre kurlar aşağı yukarı aynı düzeylerde saklanmıştı. Halbuki 1980 ile 1985 yılları arasında doların değeri % 1460 artırılmış, yani % 40 dolayında gerçek devalüasyon yapılmıştı.

Dolardaki % 40'lara varan gerçek devalüasyon, ihracatı artırmış ve 1979’da 2 milyon dolar düzeyindeki ihracat, 1985 yılında 8 milyon dolara yükselmiştir. Yani devalüasyon, ihracatı son derece olumlu bir biçimde etkilemiştir. Acaba bu arada Türkiye, kaynaklarını karşılaştırmalı üstünlükleri bulunan alanlara kaydırmış mıydı?

Endüstri yapısına bakacak olursak, burada önemli bir değişme olduğu söylenemez. Diğer yandan gerçek

döviz kurunun yükseltilmesi ile birlikte başka olaylar da buna yardımcı etmiştir.

Birinci olay, tarım dışı kesimlerde gerçek ücretlerin 1977 - 1985 yılları arasında % 40 - 50 arasında azalmasıdır. Ücretlerin azalması tarım dışında maliyetlerin azalması anlamındadır. Bu olay ihracatın ucuzlamasına yardımcı olduğuna göre ihracatı teşvik etmiştir.

İkinci olay, tarım kesimiyle tarım dışı kesimler arasındaki ilişkidir. 1950, 1960 ve 1970'lerde tarım kesimiyle tarım dışı kesimler arasındaki gelir farkları çarpımı 4 iken, artarak önce 5, sonra 6 olmuştur. Bunun anlamı, tarım dışı kesimlerin tarım kesimini sömürmesinin artmış olmasıdır.

Özetle, tarım dışı kesimin hem işçileri, hem de tarımı daha fazla sömürmesi, sınai ürünleri ihracatının artmasına, döviz kurundaki artışla birlikte yardımcı olmuştur.

Ihracat için uygun bu 3 şart, ihracatın patlamasına neden olmuştur. Şimdi sorun şudur : Acaba ihracat artışı daha değişik bir yolla sağlanamaz mıydı ve eğer başka bir yol önermek mümkünse, bu seçeneğe fiilen kullanılan seçeneğe göre ne ölçüde avantajlıydı? Başka bir seçeneğe daha vardı. Bu da tarım dışı kesimlerin tarım kesimine göre gelirlerini azaltmaktı. Eğer bu sağlansaydı, ihracat artışına daha düşük bir döviz kuru ile ulaşmak mümkün olacaktı.

V - Ulusal Gelirler mi Azalıyor, Gelir Bölüşümü mü Kötüleşiyor?

Kişi başına düşen ulusal gelirimiz sabit fiyatlarla ve TL ile hesaplanınca, 1981 ile 1985 yılları arasında % 8 dolaylarında artmış gözükmesi-

ne rağmen dolarla yapılan hesaplara göre % 30 dolaylarında azalmıştı.

1977 yılında bir deneme yapılmış ve tarım kesimi ile tarım dışı kesimler arasındaki gelir farkları 4 dolaylarındaki rakamlardan 2,5'e indirilince, dolar ile ifade edilen ulusal gelirin % 35 civarında azalması gerektiği görülmüştü. Buna göre 1975 yılında 537 dolar olması gereken kişi başına düşen gelir 833 dolar düzeyinde bulunmaktaydı. Dolayısıyla bunun % 30 - 35 azalması gerektiğini tarım dışı kesimler ile tarım kesimi arasındaki ilişkilere bakarak söylemek mümkündür.

1980'lere kadar döviz kurları gerçek olarak 1950 düzeyinde saklanmış olmasına rağmen, Türkiye'nin ihrac ettiği tarım ürünleri ulusal geliri ile karşılaştırılınca, normal düzeylerden çok az değildi. O halde dış ülkelere göre cari kurlarla tarımın verimliliği normal görülebilirdi. Dünya standartlarına göre tarım dışı kesimlerin geliri tarım kesiminin 2,5 misli bulunmaktaydı. Oysa bu Türkiye'de 4-5 misli olmuştu. Demek ki tarım dışı kesimlerin gelirlerini tarım kesiminin 2,5 katına indirince ihracat yapılabilirdi.

Ulusal gelir düzeyi ile tarım ve tarım dışı kazançlar arasında bir ilişki kurup, bu ilişkiye dayanılarak ulusal geliri yeniden ölçüp, bunu dolarla bulunan rakamlarla karşılaştırınca, şu sorunun sorulması doğaldır: Acaba üretim sorununu (ulusal gelirin düzeyini) bölüşüm sorununa mı karıştırılmaktaydı?

Türkiye'nin ulusal gelirin artışı biçimine bakınca görmekteydik ki, tarım dışı kesimlerin beklenenden daha hızlı büyümesi ve tarım dışı kesimler ile tarım kesimi arasındaki gelir farkları nedeni ile ulusal gelirdeki artış ve bunun sonucu olarak şimdiki

düzei, bulunması gerekenden daha yüksekti. İşte bu nedenle tarım dışı kesimin bir nevi rant kazandığını söylemekteydik. Diğer yandan rantın gerçek gelir sayılamayacağı, bunun ortadan kalkması gerektiğini savunmaktaydık. Fakat birçok iktisatçı bu görüşe karşı çıkıyor; gelirin mal ve hizmetlerin toplamı olduğu sürece (ki böyleydi) ister rant kazanılsın, ister kazanılmasın, bunun gerçek bir gelir olduğuna işaret ediyordu. Bu gelirin azaltılması için de bir neden yoktu. Acaba gelir bölüşümü sorununu üretim sorunu ile mi karıştırıyorduk? Yoksa sadece ihracatı artırmak için mi tarım dışı gelirler azaltılmalıydı? Eğer böyleyse bunun neresi bir üretim sorunuymdu?

Kanımcı Türkiye'de bölüşüm ve üretim sorunları iç içe girmiştir. Üretimin çok önemli bir bölüşüm boyutu vardır ve bölüşümün şöyle veya böyle olması üretimi önemli ölçüde etkileyebilir.

Tarım kesimi ve tarım dışı kesimlerdeki gelir farklarının standartlardan yüksek olması ve aranın açılması, yüzde Türkiye'de gelir bölüşümünün kötüleşmesi demektir. Bu doğrudur. Türkiye'de gelir bölüşümünün çok kötü olmasının önemli bir nedeni budur. Ayrıca bu olayın üretim yönünden çok önemli bir anlamı bulunmaktadır. Şimdi bunu açıklayalım: Gerek tarım kesiminde, gerek tarım dışı kesimlerde fiilen üretimde çalışan ve gelirleri düşük düzeyde bulunan çiftçiler ve işçiler yaşantılarını sürdürebilmek için büyük ölçüde, tarım kesiminde üretilen malları satın alırlar. Bu mallar ya ülke içinde üretilir ya da ithal edilir. Gerekli ithalatı yapmak için ülkenin ihracatını gerekli düzeylere getirmesi doğaldır.

Şimdi ülkemiz, tarım dışı kesimlerin gelirini tarım kesimine göre aşırı biçimde artırır ve artan geliri ihracat etmekte zorluklar ile karşılaşır, üretimde fiilen çalışan kişilerin ihtiyaçlarını karşılamakta güçlük çekecektir. Bir bölüşüm görüntüsünde olan bu olay, üretim üzerinde baskılar yapar.

Türkiye'de olup bitenlere bakalım: Tarım dışı kesimlerde gelirler tarım kesimine göre bir hayli artıyor. Tarım dışı kesimlerdeki işçiler 1960 ve 1970'lerde bundan bir pay alıyorlar, fakat ekonomi bu kişilerin satın almak istedikleri malları ne üretebiliyor, ne de ithal edebiliyor. Bunun sonucunda işçilerin gerçek geliri son 6 - 7 yıl içinde % 50'den fazla geri gidiyor.

Burada vurgulanmak istenen olay, ekonomimizin ürettiği malların kompozisyonunun ekonomiyi yaşayabilir halden çıkardığıdır. Bir üretim biçimi, bir bölüşüm biçimine neden oluyor. Yani bölüşüm ve üretim iç içedir. Gelir bölüşümü olayı ihracat yapmama olayına eklenerek ulusal gelir üzerine baskı yapmaktadır.

Türkiye'de gelir dağılımındaki bir kötüleşmenin üretim olayını etkilemesi bir zaman alacaktı ve almıştır. 1980'lere kadar tarım dışı kesimlerle tarım kesimi arasındaki gelir farkları ne döviz kurlarını zorlamış, ne de tarım dışı kesimlerde işçilerin yüksek ücret almasına engel olmuştur. Fakat Türkiye 1980'leri geçememiştir.

1980'lerden sonra tarım kesimi ile tarım dışı kesimler arasındaki gelir farkları azalmamış, tam tersine artmıştır (1985'de oran 6'yı aşmıştır). Bu olay döviz kurlarının gerekenden fazla artmasına neden olmuştur. Nitekim 1980'den sonra tarım dışı kesimlerin

geliri tarıma göre düşürülmüş olsaydı, aynı ihracat artışını daha düşük döviz kurları ile sağlamak mümkün olacağı gibi, bu ihracat düzeyini sağlayabilmek için gelir bölüşümünü daha da kötü bir duruma getirmek gerek-meyecekti.

VI – Türkiye Ekonomisine Değişik Bakışın Pratik Anlamı

Türkiye’de tarım ve tarım dışı kesimler arasındaki gelir farkları görülmediği takdirde ekonomik yapıyı anlamak mümkün olamaz; ve alınacak önlemlerle uzun vadede sorunlar çözülemez. Nitekim 1980’den sonra paranın değeri % 40 oranında gerçek olarak düşürülmüştü. Ekonomi buna son derece iyi bir cevap vermişti. Tarım ve tarım dışı kesimler arasındaki farklar göz önüne alınmadığı için, gerçek devalüasyon gereğinden fazla tutulmuştu. Bunun sonucunun, ekonominin dış ülkelere göre fakirleşmesi olduğu açıktır. Gerçek devalüasyon ne ölçüde yüksek tutulur ise, ticaret oranlarının (terms of trade) dış ülkelere göre ülkemiz aleyhine döneceği bir gerçektir. Bazı şeyler kazanmak için, ödediğimiz bedel çok fazladır. Kaldı ki, kısa vadede sorunlar yine karşımıza çıkacaktır.

Tarım ve tarım dışı kesimler arasındaki fark çok yüksek olduğundan, tarım kesiminden tarım dışı kesimlere çalışmak için, her yıl kayacak kişi sayısı giderek artacaktır. Bu talebe cevap vermek iki şekilde mümkün olabilir. Ya tarım dışı kesimde üretimi hızla artıracakız, yani sayıları her yıl artan bu kişilere iş vereceğiz ya da geleneksel ölçülerde artan üretim miktarını, her yıl daha çok kişi arasında böleceğiz. Bu iki seçenek de uygu-

lanmazsa, işsizlik baskısı hızla artacaktır.

Acaba her iki seçeneğin uygulanma şansı nedir?

Önce birinci seçeneği inceleyelim. Tarım dışı kesimlerde 1980 yılına kadar geleneksel gelir artış hızı % 7 dolaylarında olmuş; 1980’den sonra bu oran % 6 dolaylarına düşmüştür. Bunu artırma olanağı var mıdır? Daha önce gösterildiği gibi 1980 yılına kadar gelir artışları, tarım dışı kesimlerin gelirlerini büyük ölçüde şişirmek suretiyle gerçekleştirilmişti. Artık bu olanak, 1980’de tükenmiştir. 1980’de ekonomiyi işlerliğe kavuşturmak, % 40’ın üstünde gerçek bir devalüasyonu gerektirmiştir. Ekonomi, ancak ihracat dört katına çıkarılmak suretiyle işlerliğe kavuşmuştu. Tarım dışı kesimlerin gelirini % 6’nın üstüne çıkarmak için ihracatın, sermaye yatırımlarının ve teknik bilgi düzeyinin çok yükseklere çıkarılması gerekmektedir. Gerçek olan şudur ki, mevcut şartlarda bunların hiçbirisi mümkün değildir. Ekonomi o derece baskı altındadır ki, bu sonuçlara ulaşmak için gereken baskıyı artırma olanağı yoktur.

İkinci seçenekte ise, tarım dışı kesimlerdeki üretim artışı % 6’larda devam edecekse, daha yüksek istihdam için tarım dışı kesimlerde kişi başına düşen gelirin azalması gerekecektir. Buna hem işçi sendikalarından, memurlardan ve düşük gelirli kesimden haklı olarak, hem de yüksek gelir kazanmaya alışmış kesimden haksız olarak tepkiler gelecektir. Fakat ülkede artan işsizlik azalacaksa, en makul yol budur; yani tarım ve tarım dışı kesimler arasındaki gelir farklarının azaltılmasıdır. Eğer bu gerçekleştirilmezse, döviz kurları

yeniden yükselecek, yeniden yüksek oranlarda gerçek devalüasyonlar yapılacaktır.

Döviz kurlarının devamlı ve gerçek olarak artırılması, yani devalüasyon oranının yükseltilmesi, eğer tarım kesiminin gelirleri tarım dışı kesimlere oranla artırılmazsa, bu tarım kesiminin daha fazla ezilmesine yol açacaktır. Ayrıca sabit gelirli vatandaşlar gerçek devalüasyonlardan gitkiçe daha fazla etkilenecektir. Bu nedenle ihracatın özendirilmesi, artık gerçek devalüasyonlarla değil (kolay yol budur), kaynakların verimli alanlara kaydırılması ile yapılmalıdır ki, bunu da ancak tarım ve tarım dışı kesimler arasındaki gelir farklarına bakarak ölçmek mümkündür. Ayrıca ihracat gerçek devalüasyonlarla özendirilmeyecek ise, ulusal gelirin TL ile artış oranlarının % 5'ten % 2-3'lere indirilmesi gerekecektir. Bunun anlamı aynı kaynak girdisi, aynı verimlilik ile TL olarak katma değer artışının dolarla ifade edilen artış kadar olmasıdır.

Diğer bir anlatılış biçimiyle dışarıya satılabilir mallarla ifade edilen ulusal gelir artış oranı ne kadar ise, toplam olarak ölçülen ulusal gelir artış oranı da o kadar olmalıdır. Görüleceği gibi ya ulusal gelirdeki karşılaştırmalı üstünlüğü yüksek malların oranını artırmalıyız ve/veya karşılaştırmalı üstünlüğü olmayan malların verimli mallara olan oranını azaltmalıyız. Yani verimli olmayan mallar verimli mallara göre ucuzlatılmalıdır. Böylece gerçek döviz kurlarını azaltmanın mahzurları ortadan kalkmış olur. Verimli malların fiyatlarındaki azalma -bunların miktarında bir azalma olmayacağına göre- nasıl olur da bir gerçek gelir azalması olur? Ulu-

sal geliri dolarla ölçecek olursak, bu olayın gerçek bir gelir azalması olduğunu görürüz. Mal ve hizmetlerdeki artışın ne miktar olduğunu yalnız fizik birimleri esas alarak değil, aynı zamanda bunların toplumun geniş bir kesimi için ne ifade ettiğini, keza uzun dönemde neler olacağını anlayarak yani ölçü birimi değişince gerçek gelirin nasıl ölçülebileceğini anlamak suretiyle bilebiliriz. Bunu açıklamada son derece zor bir boyutun bulunduğunu kabul etmiyor değilim.

Son olarak bir noktaya daha değinmekte yarar görüyorum. Yukarıdaki açıklamalar gösteriyor ki, Türkiye'de ihracatı artırabilmek için, gerçek işçi ücretleri % 30-40 dolaylarında azaltılmış, tarım ile tarım dışı kesimler arasındaki gelir farkları kat-sayısı 5'ten 6'ya çıkarılmıştır. Bunun sonucu ise, ülke nüfusunun % 70'ten fazlasının fakirleştirilmiş olmasıdır. Bu bir fakirleşme değil midir?

ES Yayınları sunar :

Prof. Dr. Ünal TEKİNALP

SERMAYE PİYASASI HUKUKUNUN ESASLARI

Bilim ve iş çevrelerinin beklendiği yapıt.
Fiyatı: 500.— TL

İsteme Adresi :

Ekonomik ve Sosyal Yayınlar A.Ş.
Binbirdirek, Suterazisi Sok. 6/2
Sultanahmet - İstanbul. Tel. : 526 34 11

Not : Ödemeli postalamaya yapılmaz.
PTT ile gönderilmesini isteyenlerin, kitap bedeline 50.— TL KDV ve 180.— TL PTT ücretini ilave ederek, önceden havale çıkarmaları gerekmektedir.

Oto emniyet camlarında SİŞE-CAM GÜVENİ: **DURACAM ve LAMEKS**

Tavlama yöntemiyle sertleştirilmiş Duracam ile, iki cam plakanın PVB film tabakasıyla birleştirilmesiyle üretilen Lameks oto emniyet camları yüksek optik kalite, darbe dayanıklılığı ve ölçü/kalıp hassasiyeti gibi, oto emniyet camlarında aranan tüm niteliklere sahiptir.

Bu niteliklerin sağladığı güvene ek olarak, Duracam ve Lameks oto emniyet camlarıyla Duracam ısıtmalı arka camları, ülkemizin cam sanayii önderi Türkiye Şişe ve Cam Fabrikaları A.Ş.'nin tesislerinde üretilmiş olmanın güvenini de yansıtır.

Cam Pazarlama A.Ş.

Büyükdere Caddesi, Beylem Han Kat 4-8 Şişli-İstanbul
Tel.: 146 11 30 - Direkt: 147 06 66 Teleks: 22614 cam tr

DURACAM®
Lameks®

NE İŞLER
GÖRÜR.
ŞAŞARSINIZ.

SEDEF

selpak
selpak

Sermaye Piyasası

Doç. Dr.
M. ŞÜKRÜ TEKBAŞ

M AYIS ayında hisse senedi piyasası fiyat ve işlem hacmi itibariyle oldukça durgun bir dönem yaşamıştır. Bu dönemde Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi İndeksi 0.83 puan düşerek 304.85 puana inmiştir (*).

Ay içinde 15 hissenin fiyatı artarken, 13 hissenin fiyatı düşme göstermiştir. Fiyat artışı ortaya çıkan hisselerde, bu artışın en önemli nedenleri arasında sermaye artırımına gidileceği yolunda bekleşler rol oynamıştır. Fiyatı düşen hisselerde ise, bu düşmeye kârpayı dağıtımının tamamlanmış olması yol açmıştır.

Fiyatı en çok artan hisseler arasında, 850 TL'lik artışla 4.400 TL'den 5.250 TL'ye yükselen Çukurova Elektrik, 500 TL'lik artışla 6.900 TL'den 7.400 TL'ye yükselen Çelik Halat, 585 TL'lik artışla 4.810 TL'den 5.395 TL'ye yükselen Kordsa gibi hisseler yer alırken; fiyatı en çok düşme gösterenler arasında, 250 TL'lik düşüşle 1.850 TL'den 1.550 TL'ye inen Aymar, 255 TL'lik düşüşle 5.255 TL'den 5.000 TL'ye inen Ege Gübre, 375 TL'lik düşüşle 4.200 TL'den 3.825 TL'ye inen Gübre Fabrikaları, 300 TL'lik düşüşle 2.200 TL'den 1.900 TL'ye inen Kartonsan, 250 TL'lik düşüşle 2.350 TL'den 2.100 TL'ye inen Uniroyal ve 300 TL'lik düşüşle 2.275 TL'den 1.975 TL'ye inen T. Demir Döküm gibi hisseler bulunmaktadır (**).

Şirketlerin sermaye artırımları, özellikle genel kurul toplantıları sonrasında artış göstermektedir. Yeniden değerlendirme fonlarını, sermayelerine eklemek isteyen şirketler, aynı tutarda nakdi sermaye artırımına da giderken, diğer taraftan artan işletme sermayesini karşılamak için nakdi sermaye artırımına giden bazı şirketler de (varsa) bu tutarda yeniden değerlendirme fonlarını sermayelerine eklemektedirler.

(*) Hisse fiyatları, Borsa'nın «23 Mayıs 1986, Cuma» günü kapanış fiyatlarıdır.

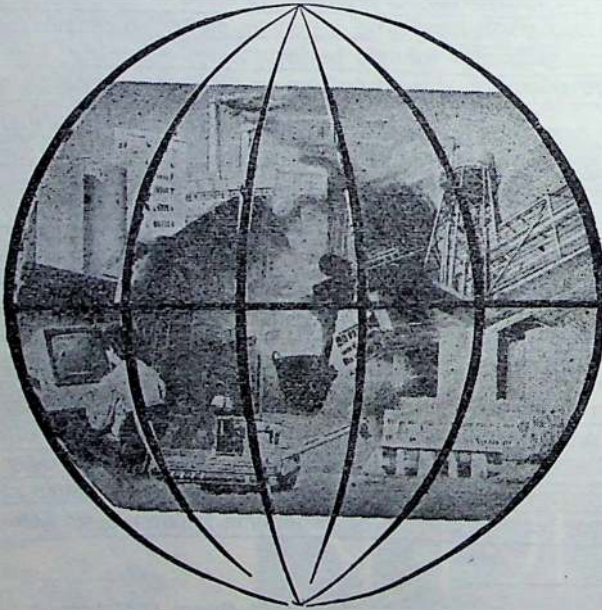
(**) Dergi'nin Notu : Mayıs 1986 sayısında, 39 uncu sayfada yer alan tabloda; 6 - 7 - 8 - 9 - 10 - 11 ve 12 sayılı kuruluşlara ait Nisan 1985, Şubat 1986, Mart 1986 ve Nisan 1986 aylarına ait hisse senetleri piyasa fiyatlarında; klişe için hazırlanan orijinalin matbaa dizgisi sırasında bir kayma olmuş ve değerler yanlış çıkmıştır. Tabloyu bu sayımızda düzelterek veriyoruz. Gözden kaçan bu yanlışlık için Okurlarımızdan ve Yazarımızdan özür beyan ederiz.

Arçelik, 2 milyar TL'lik kısmı nakdi (0.25 bedelli) ve 2 milyar TL'lik kısmı yeniden değerlendirme fonundan (0.25 bedelsiz) olmak üzere sermayesini 8 milyar TL'den 12 milyar TL'ye; Çelik Halat, 540 milyon TL'lik kısmı nakdi (0.50 bedelli) ve 1.080 milyon TL'lik kısmı yeniden değerlendirme fonundan (1 bedelsiz) olmak üzere 1.08 milyar TL'den 2.7 milyar TL'ye; T. Demir Döküm 1 milyar TL'lik kısmı nakdi (0.25 bedelli), 1.4 milyar TL'lik kısmı (0.35 bedelsiz) olmak üzere, 4 milyar TL'den 6.4 milyar TL'ye; yükseltmektedirler.

Borsa'da Eylem

İstanbul Menkul Değerler Borsası'nda iş yapan aracı kuruluşlar, Ziraat Bankası'nı protesto etmek ve Borsa'daki çalışma şartlarının iyileştirilmesini sağlamak amacıyla 20 Mayıs'ta alım satımda bulunmayarak eylem yapmışlardır. Borsa

**Ciddi ve istikrarlı yönlendirme,
tasarrufun güvencesidir.**

Türkbank, tasarrufun güvencesine
ve yönlendirilmesine
gösterdiği

özen ve ciddiyetle, ülke ekonomisine
büyük katkılar sağlamaktadır.
Mutluymuz, gururluyuz.

**Daima güvenle,
daha mutlu geleceğe.**

**TÜRK İŞTİCARET BANKASI
TÜRK BANK**

kurulurken Ziraat Bankası ile yapılan protokole göre, Banka Borsası ile paylaştığı Çağaloğlu Şubesi'nin bulunduğu binayı Borsa'ya devredecekti. Ancak Banka'nın kendi Menkul Değerler Şubesi'ni bu binaya kurması ve büyük bir tabela asması, Borsa üyelerinin tepkisine yol açmıştır.

Yeni Bir Menkul Değer

Menkul değer türlerini artırma çabalarına Türkiye Sınai Kalkınma Bankası, «banka bonusu» ve «banka garantili bono» çıkararak katılmıştır. 15 Mayıs'tan itibaren satışa sunulan banka bonolarında vade 3 ay ile 1 yıl arasında ve banka garantili bonolarda 3 ay ile 2 yıl arasında değişmektedir. Bir milyon TL nominal değeri ve tamamı 31 milyar TL tutarında olan bonolar günlük olarak belirlenecek yıllık faizleri oranları ile iskonto edilmiş fiyatlar üzerinden işlem görmektedir.

Bu bonolar, bir ölçüde, mevduat toplama yetkisi olmayan Türkiye Sınai Kalkınma Bankası'na bu yolla, diğer bir deyişle mevduat sertifikası niteliğinde bir belge ile, fon sağlama imkânı vermektedir.

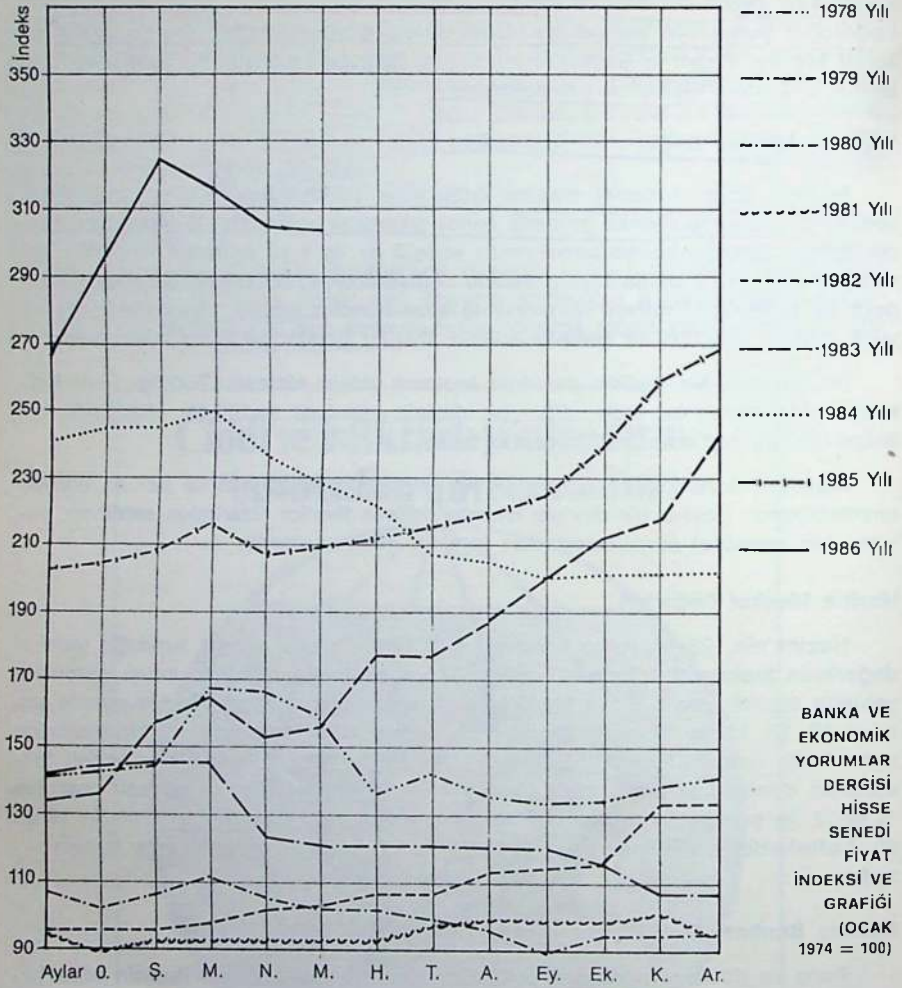
Mevduat sertifikasına benzeyen bu belgeler, işlemiş faizi ile her an paraya çevrilebilmesi, başka bir deyişle iskonto edilmiş fiyatlar üzerinden satılması bakımından mevduat sertifikalarından farklılık göstermektedir.

Hazine Menkul Değerleri

Hazine'nin, 23 Mayıs'ta sona eren 20 hafta içinde satışa sunduğu menkul değerlerin toplamı 1 trilyon 43 milyar TL'ye ve bunların içinde satışı gerçekleşenlerin toplamı ise 633.4 milyar TL'ye ulaşmış bulunmaktadır. Mayıs ayında yapılan 17, 18, 19 ve 20. hafta ihalelerinde ortaya çıkan faiz oranları, birbirlerinden çok küçük oranda sapma göstermektedir. Bu haftalar içinde bir yıl vadeli tahvilde en düşük faiz oranı % 52.46 ile 17 ve 18. haftalarda, en yüksek oran ise % 52.72 ile son haftada; 6 ay vadeli bonolarda en düşük oran % 50.06 ile 19 ve 20. haftalarda, en yüksek oran % 50.24 ile 18. haftada gerçekleşmiş bulunmaktadır.

Merkez Bankası Açık Piyasa İşlemleri

Para ve döviz piyasalarına çeki düzen verme ve kamu otoritesinin para hareketleri üzerindeki etkinliğini artırma amacıyla, Merkez Bankası, bankalararası para piyasasından sonra, ikinci aşamada, açık piyasa işlemlerine hazırlanmaktadır. Kuruluş kanununda zaten var olan açık piyasa işlemleri yapma yetkisi, sınırlı ve içe dönük olduğundan, ekonomideki güncel gelişmelere uygun bir uygulama imkânı vermemekteydi. Bazı değişikliklerle yeniden düzenlenecek uygulamaya göre, açık piyasa işlemleri için bazı banka ve sermaye piyasası aracı kuruluşları belirlenecek ve bunlar Merkez Bankası ile doğrudan ilişki kuracaklardır. Bu kuruluşlar pazarlayacakları menkul değerlerin alış ve satış fiyatlarını tüm sisteme ilan edecekler ve değiştirmeyeceklerdir. Bu işlemlere konu olacak menkul değerler, devlet tahvilleri, Hazine bonoları, mevduat sertifikaları ve banka garantili bonolar olabilecektir.

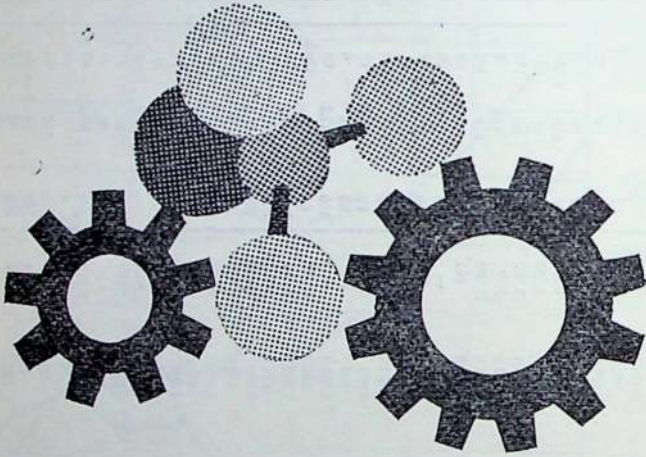

AYLAR	1976	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986
Ocak	118.85	118.91	142.21	144.23	101.76	87.04	94.18	135.51	243.11	202.78	297.38
Şubat	118.57	120.82	140.09	144.25	105.08	90.24	94.60	157.44	243.77	207.73	325.71
Mart	121.11	123.65	166.76	144.79	110.80	91.76	97.99	165.21	249.65	214.77	310.36
Nisan	125.34	136.12	166.05	122.40	104.31	90.37	101.49	152.04	235.43	207.07	305.68
Mayıs	118.00	127.26	159.26	120.49	101.63	91.66	102.60	158.08	227.24	209.20	304.85
Haziran	119.13	128.05	134.63	121.36	101.90	91.83	106.38	176.25	220.66	210.89	
Temmuz	119.81	128.22	143.21	121.69	98.18	97.63	106.22	176.40	207.07	213.75	
Ağustos	124.15	125.56	135.39	119.05	95.18	98.53	113.08	186.42	204.24	218.60	
Eylül	126.02	134.48	132.82	119.48	89.12	97.89	112.47	199.71	198.36	226.70	
Ekim	137.81	139.11	135.55	115.69	94.21	97.35	115.27	212.63	200.20	238.27	
Kasım	119.19	139.00	138.71	107.66	94.51	100.27	132.45	217.12	200.44	258.90	
Aralık	117.44	141.93	141.58	107.81	94.64	94.18	133.33	242.03	202.10	261.35	

Sıra No.	Kuruluşun Adı	Kayıtlı Sermaye (Milyon TL)	Çıkarılmış Sermaye (Ödenmiş) (Milyon TL)	Takvim Yılı Karı			Dağıtılan Kar Payı (%)				Piyasa Fiyatı (TL)		
				1983 (Milyon TL)	1984 (Milyon TL)	1985 (Milyon TL)	1983 (Net)	1984 (Net)	1985 (Net)	Mayıs 1985	Mart 1986	Nisan 1986	Mayıs 1986
1	AKÇAMLO	630	630	180	533,8	2.590	20	50	180	3.750	9.680	9.500	9.500
2	ANADOLU CAM	3.500	3.500	733	1.008,5	1.243	100	50	29	2.300	2.190	1.950	2.005
3	ARCELİK	8.000	8.000	792,8	4.440,3	9.467	10,4	40	53	—	2.600	2.950	3.000
4	AYMAR	1.400	1.400	22,9	740,9	1.045	5	95	27	—	1.900	1.800	1.550
5	BAGFAŞ	4.000	4.000	2.623	3.905,5	5.587	75	60	50	2.200	3.200	2.700	3.240
6	BASTAŞ	270	270	228	830,7	—	40	65	115	3.800	3.800	3.800	3.800
7	BATI ANADOLU ÇİM.	75	75	1.746	3.345,6	5.084	740	1.400	2.000	55.000	110.000	200.000	200.000
8	BURSA CEMENTO	567	567	1.176,7	2.548	—	35	75	125	4.500	12.000	15.000	15.000
9	CELİK HALAT	5.400	1.080	1.211	1.770,4	1.857	100	60	100	2.500	7.000	6.900	7.400
10	ÇİMSA	1.440	1.440	710	423,3	3.077	145	17,2	76	1.900	7.000	5.000	5.050
11	DOKURVA ELEKTRİK	15.000	1.200	1.320	3.326,5	17.382	105	130	150	4.600	5.940	4.400	5.250
12	DOKTAŞ	800	800	1.350	1.575,8	511	120	40	25	—	2.700	2.705	2.650
13	EĞZACIBASI YATIRIM	4.200	4.200	339	1.059	—	30	32,5	30	1.150	1.125	1.175	1.250
14	EGE BİRACILIK	800	800	1.217	1.059	227	40	30	4	—	1.340	1.050	900
15	EGE GÜBRE	800	800	1.209	1.231,5	—	50	—	71	3.000	5.800	5.255	5.000
16	GOOD YEAR	485	485	1.458	1.921,4	3.619	190	250	820	12.000	14.000	36.000	36.000
17	GÜBRE FABRİKALARI	1.400	1.400	—	1.970	1.720	60	70	65	2.500	5.000	3.825	4.200
18	GÜNEY BİRACILIK	4.200	4.200	646	604	—	50	30	4	—	1.340	1.340	1.340
19	HEKTAŞ	1.200	1.086	1.086	1.365,1	501	140	241,3	68	8.000	4.050	2.950	2.950
20	İZOCAM	1.500	1.250	656	765,3	2.425	60	96	126,5	4.100	5.750	5.645	5.400
21	KARTONSAN	6.000	500	1.173	2.879,4	2.621	110	56	30	2.200	2.100	2.200	1.900
22	KAV	240	240	618	907,4	787	300	110	170	6.500	12.250	10.500	10.500
23	KOC HOLDİNG	10.000	10.000	2.398	3.645	6.430	150	42,5	38	3.000	4.100	3.750	3.450
24	KOC YATIRIM	5.000	3.000	558	807,2	1.559	50	56	39	1.000	1.850	1.500	1.350
25	KORDSA	3.750	3.750	3.112	4.340,7	6.973	260	50	67	3.100	5.005	4.810	5.395
26	KORUMA TARIM	2.250	2.250	1.173	922,5	69	50	32,5	1,08	1.700	1.100	1.150	1.200
27	LASSA	10.800	10.800	1.589	4.496	7.355	20	20	25	1.300	2.255	1.555	1.605
28	MAKİNA TAKİM	3.000	750	96	11,4	100	15	—	—	1.100	1.000	1.000	1.100
29	METAŞ	6.000	6.000	376	1.087	2.644	—	—	—	—	850	800	905
30	NASAŞ	6.000	6.000	634	1.284	1.013	25	25	13,5	1.200	1.200	1.185	1.165
31	NUH CEMENTO	786,5	786,5	170	912,7	—	170	50	—	5.000	6.000	8.000	8.000
32	OLUKSA	2.700	2.700	z.	983,9	2.500	z.	90	41	3.500	4.000	3.600	3.300
33	OTOSAN	9.456	625	625	z.	z.	4	—	—	1.300	980	950	945
34	PİMAŞ	2.500	2.500	34	28,5	z.	8	138	—	1.150	1.045	1.045	1.045
35	PİLASTİFAY	540	540	202	173	—	150	80	—	7.000	2.500	2.500	2.500
36	POLYLEN	450	450	945	636,2	516	200	40	50	6.500	10.950	10.950	10.950
37	RABAK	6.000	2.800	815	873	1.633	50	30	40	1.600	1.880	1.830	1.850
38	SARKUŞAN	5.000	1.006	2.86	2.134	—	100	20	45	1.400	1.785	2.325	2.350
39	SİFAŞ	520	1.227	1.192,1	1.609	—	250	85	130	8.500	12.000	12.000	12.000
40	TÜRK DEMİR DÖKÜM	6.000	4.000	819	869,8	—	—	—	—	850	1.850	2.275	1.975
41	TÜRK SİEMENS	1.400	1.400	1.870	—	3.545	160	105,5	120,5	6.500	10.750	11.500	12.005
42	TURKIYE İŞİ VE CAM	30.000	17.000	860	2.096,5	1.902	54	12,5	9	1.500	1.125	900	905
43	UNİROYAL	3.600	3.600	453	z.	z.	40	—	—	1.100	1.740	2.350	2.100

Açıklama : z. = Zarar, b.d. = Belli Değili, d. = Dağılımıyaz.

**Kimya sanayi
yardımcı maddeleri
tüm endüstrinin
vazgeçilmez unsurlarıdır.**

.Türk-Henkel tüm üretimi ile
ihracat yapan tekstil, deri,
metal ve gıda gibi sanayi
kollarının kalite garantisidir.

Her tüten bacada bir Türk-Henkel mamulü...

DİŞ BASINDAN

Derleyen :
DOÇ. DR. GÜLSEREN İZMİR

Dünya Çapında Özelleştirme ve Doğurabileceği Tehlikeler (*)

ULUSLARARASI sermaye piyasası bugüne kadar görülen en büyük ölçekli özelleştirme hareketiyle karşı karşıya bulunmaktadır. Brezilya'dan Japonya'ya kadar çeşitli ülkeler, dünya borsalarındaki canlılıktan da cesaret alarak, geniş kapsamlı özelleştirme programları hazırlamakta âdetâ birbirleriyle yarışmaktadırlar. Uluslararası sermaye yatırımcılarına birbirinden cazip yeni yatırım olanakları sunulmaktadır.

Ancak, kamu iktisadi teşebbüslerinin özelleştirilmesi hareketi, yine bugüne kadar görülmemiş ölçüde, özel sektör kuruluşlarının da halka açılmasıyla aynı zamana rastlamaktadır. 1985'de Batı Almanya, Avusturya ve İtalya'da geçmiş 20 yılın toplamından daha fazla sayıda şirket halka açılmış, bu da 1986'da borsalarda hisse senedi bolluğu yaratmıştır. Gerçi 1984 ve 1985'deki başarılarından mutlu olan bankerler, sermaye piyasasının yeterli fonları sağlayabileceğinden emin görünmektedirler; fakat yine de özelleştirme ve halka açılma hareketlerinin boyutu kafalarda sorular uyandırmaktadır.

Euromoney, yalnız bu yıl için, havayollarından telefon şirketlerine kadar iki düzineden fazla çeşitli kamu kuruluşunun özelleştirilmesiyle, 20 milyar doların üzerinde değerde hisse senedinin piyasaya sunulacağını tahmin etmektedir. Bu sadece başlangıçtır. Çeşitli hükümetlerin özelleştirme programları önümüzdeki 3-5 yıl içinde de piyasayı aynı hızla besleyecek niteliktedir.

Bugüne kadar özelleştirme programlarını başlatmış olan 15 hükümet tarafından, hemen satışa sunulabilecek 250 civarında kuruluş belirlenmiştir. Bunun yanında, satışa ya da ortak girişim anlaşmalarına sunulabilecek 2600 kadar daha kuruluş sıradadır. Batı Almanya Hükümeti önümüzdeki iki yıl içinde dört şirkete ait hisseleri satışa sunmayı planlamaktadır. Brezilya Hükümeti 100 kadar şirketi

(*) Euromoney, Şubat 1986.

özelleştirmeyi düşünmektedir. Aralarında THY'nın da bulunduğu en az altı ulusal havayolunun hisse senetlerinin 1986'da satışa sunulması beklenmektedir. Özelleştirilmesi planlanan şirketler arasında, Japon Havayolları, Demiryolları ve Tütün İşletmeleri ve 1990'a kadar yalnızca Japon sermaye piyasası yatırımcılarına açık olmak üzere Nippon Telegraph and Telephone, British Gas ve British Airways gibi çok büyük şirketler de yer almaktadır. Yeni Fransız Hükümeti de bankalar, sigorta şirketleri ve endüstriyel kuruluşlardan oluşan geniş bir grup için özelleştirme hazırlığı içindedir.

Özelleştirme programlarının ele alındığı ülkelerin çoğunda borsa, söz konusu olan ölçelerde hisse senedi işlemlerini gerçekleştirebilecek kadar gelişmiş değildir. Dünya borsalarında her yıl yaratılan fonlar, yarıdan çoğu A.B.D.'de olmak üzere, 60 - 80 milyar dolar arasında değişmektedir. Dünyanın üçüncü büyük borsası olan Londra borsası dahi, Tokyo, New York ve Avrupa borsalarına açılmadan, British Telecom'un 4.5 milyar dolarlık satışını gerçekleştirememiştir. Bu durumda, zamanlama çok önemli olmakta, özelleştirme programının önceden ve ayrıntılı olarak ilan edilmesi gerekmektedir. Özelleştirme hareketlerinin belirgin bir etkisi, hisse senetlerine yatırım yapan özel kişilerin sayısındaki büyük artıştır. Artan ilgi sonucu, dünya borsalarında rekor düzeyde fiyatlara ve alım-

Türkiye Etibank'a Güveniyor Dünya Etibank'a Güveniyor

Etibank Anadolu toprağına gömülü kromu, bakırı, boksiti, çinkoyu ve daha nice madeni günışığına çıkarıp, işleyerek dövize dönüştüren bankadır.

Dünyanın ve Türkiye'nin güvenilen bankası Etibank, 163 milyar sermayesi, deneyimli uzman personeliyle, tüm bankacılık ve dış ticaret işlemlerinizi sizin de "güveneceğiniz" güçlü bankadır.

ETİBANK

"güçlü kuruluş, güçlü bankacılık"
Sermayesi: 163 milyar

satım hacimlerine ulaşılmıştır. 1985'de hisse senedi fiyatlarında ortalama % 40 artış gözlenirken, en büyük 20 borsadan yalnızca 5'i % 20'nin altında bir büyüme göstermiştir.

Yine de, 20 milyar dolar değerinde hisse senedinin hükümetlerden özel kesime devrinin pürüzsüz bir biçimde gerçekleştirilmesi oldukça güç görünmektedir. Her ne kadar uluslararası piyasalar oluşturulmuş ise de, özelleştirme kuyruğundaki şirketlerin sayısı arttıkça, uluslararası sermaye piyasası yatırımcılarının dikkatlerinin kendi ülkelerindeki özelleştirme programları üzerinde yoğunlaşması ve yabancı ülkelerdeki özelleştirme hareketlerine ilgilerinin azalması söz konusu olabilir. Japon yatırımcılar, British Telecom'un en istekli alıcıları arasındaydılar. Ancak, önümüzdeki birkaç yıl içinde Nippon Telegraph and Telephone, Japon Airlines gibi kuruluşların yaklaşık 14 milyar dolarlık hisse senedi satışa çıkarılacaktır. Dünyanın ikinci büyük borsası olan Tokyo borsası dahi bu düzeyde fon sağlamada zorlanacaktır.

Özelleştirme hareketlerinin başarılı olabilmesi için, çoğu kez hisse senetlerinin pazarlanması, fiyatlandırılması ve garanti sisteminin oluşturulmasında yeni ve orijinal yöntemlere başvurulmaktadır. Örneğin, Türkiye'de Keban Barajı ve Boğaz Köprüsü için gelir ortaklığı senetleri çıkarılmış, Malezya'da başkent Kuala Lumpur'u Port Kelang'a bağlayan yolun yapımı, geçiş ücreti toplama hakkıyla birlikte, bir özel şirkete verilmiştir.

Bu arada aracı kuruluşlar ve danışmanlık kuruluşları için yeni bir pazar yaratılmıştır. Son yedi yılda, İngiliz Hükümeti özelleştirme hareketleri ile 10 milyar dolarlık bir kaynak yaratırken, aracı garantör kuruluşlar 150 milyon doların üzerinde bir gelir sağlamışlardır. Özelleştirme programlarının hazırlanmasında danışmanlık yapan ve bu programları yöneten bankaların durumu daha da parlaktır. Bu hizmetlerden sağladıkları gelir, yılda 45 - 60 milyon dolar arasındadır. Bu alanda İngiliz Ticaret Bankaları, İngiliz Hükümeti'nin son beş yıldaki kapsamlı özelleştirme hareketleri neticesinde, özel ekspertiz sahibi olmuşlardır.

1984 ve 1985'de borsalarda fiyatların devamlı yükselme eğilimi göstermesi ve özelleştirilen şirketlerin hisse senetlerinin ölçülü fiyatlandırılması, özel yatırımcılar için özendirici bir ortam yaratmıştır. Ancak, özelleştirme programlarının dünya çapında yaygınlaşması ve özelleştirilmesi planlanan kuruluşların çok sayıda ve büyük boyutlu olması, bu özendirici ortamı korumak ve özelleştirme hareketlerini uluslararası sermaye piyasalarının dengesini bozmadan gerçekleştirebilmek için büyük dikkat sarfetmeyi gerektirmektedir.

Örneğin, Singapur Hava Yolları'nın özelleştirilmesi, yatırımcıları düş kırıklığına ve zarara uğratmıştır. 1985 sonlarında, Tokyo, New York ve Londra borsalarında hissesi 5 Singapur Doları'ndan, 50 milyon adetten fazla hisse satıldıktan sonra, Singapur borsası üç gün süreyle kapanmıştır. Daha sonra ise, senetler ihraç fiyatının % 20 altında işlem görmeye başlamışlardır. Bir yabancı yatırımcının dediği gibi, aslında uzun vadede bu hisseler iyi bir yatırımdır; ancak yatırımcının zarara uğraması hoş değildir ve bu tür olayların tekrarlanması, özelleştirme programlarına ilgiyi ortadan kaldıracaktır.

**BEYNELMİLEL NORMLARA UYGUN
YÜKSEK KALİTELİ
MUHTELİF TİP VE ÇAPLARDA**

devlet,
milli bankalar ve halk
iştirakinin kurduğu bir
sanayi müessesesi

**ÇELİK HALAT VE
TEL SANAYİİ A.Ş.**

• muhtelif tip vinci • asanaör • sondaj • havalı nakliyat TELEFERİK-TELESİJ-TELESKI
• maden ihraç • dozer-ekrayper-ekskavatör • deniz DİKME-GERME-MANEVRA
• elektrik nakilleri topraklama • televizyon antenleri dikme HALATLARI
• sırtak koltuk yaylarında • bisiklet jant TELLERİNDE
• yüksek rezistanslı ÇELİK TELLER

AYIN EKONOMİK OLAYLARI

DR. YILDIRIM KILKIŞ

Genel Görünüm

EKONOMİK olaylar ve faaliyetler bakımından, belirli bir konuda odaklaşma göstermeyen bir dönemi geride bırakmış bulunuyoruz. Bu arada enflasyon hızının biraz gerilemekle beraber devam ettiği, son 12 aylık fiyat artışlarının % 40'a yaklaşmış olduğu, İstanbul Ticaret Odası indekslerinden anlaşılmaktadır.

1987 yılından sonra uygulanması beklenen ve hazırlık çalışmaları sürdürülen yeni indeksleme yöntemi (veya yeni katsayılarla hesaplanacak indeksler), enflasyon hakkında daha gerçekçi değerlemelerin yapılmasını mümkün kılacaktır. Ancak, yeni uygulamaya dayanılarak yapılacak mukayeselerden sonuç alınabilmesi, 1989 yılına kadar beklemeyi gerektirecektir. Bu nedenle, mevcut fiyat artışları göstergeleri, belki de gerçekleri yansıtmamakta, piyasayla ilişkileri olanların mali güçlerinde hissettikleri zorlamalar, % 40 ile açıklanamayacak kadar yüksek bir fiyat artışını belirtmektedir.

İhracatımızda önemli yeri olan Irak'ın, 1 milyar doları bulan ticari borçları dolayısıyla, ülkemizle Irak arasındaki görüşmeler devam etmektedir. Kredili ihracat talebimize karşılık peşin dövizle ham petrol vermekte ısrar eden Irak'ın bu tutumu nedeniyle, bu ülkeye yapılan ihracatımızın daha da azalacağından endişe edilmektedir.

Bankaların 1985 yılına ait kârlılığı ile ilgili sonuçlar, kârlılık oranının azalmış olduğunu göstermektedir. Bu durumun sebepleri arasında; mevduatın krediye dönüşme oranının düşmesi, mali plasmanlara ağırlık verilmesi ve yüksek faiz (mevduat ve kredi) oranlarının uygulanması sayılabilir. Mevduat faiz oranlarının 1 Mayıs 1986'dan itibaren azaltılması, bu kârlılık oranının 1986'da artmasını sağlayabilecek uygulamalardan biri sayılabilir.

Geçtiğimiz dönemde özel kesim iş âleminde epeyce heyecan yaratan TÜSİAD olayı, kısa sürede olumlu şekilde sonuçlanmıştır. Koç Holding temsilcisinin TÜSİAD Yönetim Kurulu'ndan istifa etmesiyle başlayan olay, TÜSİAD İstişare Konseyi İkinci Başkanı olan Dr. Şahap Kocatopçu'nun istifa etmesi ve yerine Rahmi Koç'un getirilmesiyle çözümlenmiştir. Böylece bir bakıma Koç - Sabancı anlaşmazlığı diye nitelenen olay, bu şekilde kapanmış görülmektedir.

Sigara tekelinin kaldırılmasıyla ilgili kanun tasarısı, Türk tütüncülüğünün geleceği konusunda; uzmanlar, tütün ekicileri ve bu alanda çalışanlar arasında çeşitli eleştirilere ve tartışmalara yol açmıştır. Tasarının 28 Mayıs 1986 günü TBMM'nde görüşülerek kanunlaştığı basında açıklanmıştır. Bu konunun üzerinde, kanunun Resmi Gazete'de yayınlanmasından sonra durulması daha doğru olacaktır.

Geçtiğimiz dönemde yayınlanan mevzuat ile bazı ekonomik olaylar şöyle özetlenebilir :

Emlak Vergisi Ödeme Süresi Uzatıldı

- 24 Mayıs 1986 tarihinde Resmi Gazete'de yayınlanan Maliye ve Gümrük Bakanlığı Tebliği ile, 31 Mayıs 1986 günü sona ereceği ilan edilmiş olan Emlak Vergisi beyanname verme süresinin 30 Haziran 1986 tarihine kadar uzatıldığı bildirilmiştir. Bu tarih aynı zamanda Emlak Vergisi birinci taksidinin ödenmesi için de son gündür.

- Diğer taraftan, tek meskeni olan ve bu meskeninde bizzat oturan emekliler için Emlak Vergisi oranı, Bakanlar Kurulu'nca % 25 nispetinde indirilmiştir. Buna göre bu durumda olanların Emlak Vergisi binde 4'ten binde 3'e indirilmiş bulunmaktadır.

Katma Değer Vergisi ile İlgili Hususlar

- 6 Mayıs 1986 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan Bakanlar Kurulu Kararı ile, temel gıda maddelerine uygulanan «sıfır» KDV oranının 1.6.1986 tarihinden itibaren «sıfır» olarak uygulanmasına devam olunması kabul edilmiştir. Kararda süre belirtilmediğinden, uygulamanın süresiz olduğu anlaşılmaktadır. Bu karar alınmasaydı, temel gıda maddeleri % 3 KDV'ye tabi olacaktı.

- KDV ile ilgili diğer bir uygulama da, 24.5.1986 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan KDV Genel Tebliği (Seri No.25)'nde açıklanmıştır. 1.6.1986 gününden itibaren yürürlüğe giren bu tebliğ hükümlerine göre, KDV'nin satış bedelleri içinde yer alması kabul edilmiştir. Söz konusu tebliğ, perakende satışlarda etiketlerde fiyatların KDV dahil olarak gösterilmesi, diğer satışlarda (örneğin toptan

Sayın Okurumuz,

1986 yılı abonенizi yenilediğiniz için

teşekkür ederiz...

satışlarda) ise verginin fatura ve benzeri belgelerde gösterilmesi, verginin hesaplanması ve indirimi ile ilgili usul ve esasları açıklamaktadır.

• 1.5.1986 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan Maliye ve Gümrük Bakanlığı Tebliği'nde, KDV mükelleflerinin ödeme kaydedici cihazları kullanma mecburiyeti hakkında 3100 sayılı Kanun'la ilgili yeni hususlar açıklanmıştır. Buna göre, ödeme kaydedici cihazların, vergi dahil satış tutarlarından vergiyi ayıracağı belirtilmektedir.

Etiketlerde Alış Fiyatları Gösterilmeyecek

Perakende satışlarda, malların üzerine konacak etiketlerde, satış fiyatı ile birlikte alış fiyatının da gösterilmesi mecburiyeti, Defterdarlıkça İstanbul il sınırları içinde kaldırılmıştır.

İşçi Emeklilerine Yeniden Çalışma İmkânı

6 Mayıs 1986 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan «506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu'nun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi ve Bu Kanuna Ek Maddeler Eklenmesiyle İlgili 3279 sayılı Kanun» ile emeklilere bazı imkânlar sağlanmıştır. Buna göre, emekli olduktan sonra, yeni bir işe başlayan sigortalının emekli aylığı kesilerek ücretinden normal prim alınacaktır. Ayrıca, sigorta emeklisi, emekli aylığını kestirmeden toplam % 24 oranında prim ödemek koşuluyla da çalışabilecektir.

Bankalararası Para Borsası ile İlgili Gelişmeler

Bankalararası Para Borsası'nda, para arz ve talebi arasında talep lehine bir gelişme olduğundan, faiz oranı yıllık % 54'e kadar yükselmiştir. Ayrıca, kuruluşundan beri 1 ve 2 hafta vade üzerinden para alışverişinin gerçekleştiği borsada, bankalar Mayıs ayının 9'undan bu yana 1 gün ile 1 ay arasında vadelerle para alışverişinde bulunmaktadır. Merkez Bankası'nın borsa işlemlerinden aldığı on binde 1 komisyon, 9 Mayıs 1986'dan beri işlem faizleri üzerinden % 5 komisyona dönüştürülmüştür.

Zamlar Hızlandı

Mamullerine enflasyon hızına göre zam yapan yerli otomobil fabrikaları, yılın ikinci zammını da uygulayarak, fiyatlarını % 4.5 ile % 10.9 arasında artırmışlardır.

Elektronik cihazlara ve dayanıklı beyaz eşya fiyatlarına yapılan zincirleme zamların yanı sıra, Petkim ürünlerine de % 7 ile % 9 oranında zamlar yapılmış bulunmaktadır. Ayrıca, inşaat malzemesi fiyatları da hızla artmaktadır.

Yapılan zamlar genellikle üretime yansımakta ve sonuç olarak tüketicinin satın alma gücünü olumsuz olarak etkilemektedir. Öte yandan, fiyatların artacağı endişesiyle, talep enflasyonu da körüklenmektedir.

"BİRA"
BU KAPAĞIN
ALTINDADIR.

1957' den beri

“ENKA”

Enka İnşaat, 29 yıllık yaşamında
gerçekleştirdiği dev eserler
ve ulaştığı yüksek teknoloji ile
bugün dünyanın en büyük inşaat şirketleri arasındadır.

Enka İnşaat, uluslararası alanda
Türk girişimciliğinin yüz akıdır.

ENKA

İnşaat ve Sanayi A.Ş.

Balmumcu - Beşiktaş, İstanbul - TURKEY

Tel.: 172 25 40 (20 hat); Telex: 26 490 enas tr 26 139 pima tr.

